

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמו עמוד א

משנה. **שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי.** ואין נוקבין מגופה של חבית - דברי רבי יהודה, וחכמים מתירין. **ולא יקבנה מצדה, ואם היתה נקובה - לא יתן עליה שעוה, מפני שהוא ממרח.** אמר רבי יהודה: מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב, ואמר: חוששני לו מחטאת.

רש"י מסכת שבת דף קמו עמוד א

שובר אדם חבית - מליאה גרוגרות בסכין או בסייף, לאכול ממנה גרוגרות, **דאין במקלקל שום איסור בשבת.** ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי - לנוקבה יפה בפתח נאה.

תוספות מסכת שבת דף קמו עמוד א

שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות - בגמרא מוקי לה בדרוסות לרבי נחמיה אבל לרבנן דרבי נחמיה שרי אפילו מפורדות ותימה לרבי מהא דתנן **בפרק בכל מערבין** (עירובין דף לד: ושם) **גבי עירוב נתנו במגדל ונועל בפניו ואבד המפתח הרי זה עירוב ופריך בגמרא אמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא ומשני רב ושמואל דאמרי תרווייהו הכא במגדל של בנין עסקין ור"מ היא כו' ואמאי מבעי ליה לאוקמא הכי ומעיקרא נמי מאי קאמר והלא יכול לשבר ולפתוח את המגדל וליטול את העירוב כי היכי דהכא שרי לשבר החבית וליטול הגרוגרות ואם באת לחלק בין נטילת העירוב לנטילת הגרוגרות א"כ קשה היכי מוקי לה התם כו' מאיר **ונראה דהתם אסור לשבר את המגדל והכא דשרי לשבר את החבית משום דמיירי במוסתקי** כדמוקי לה בביצה פרק המביא כדי יין (דף לג: ושם) ומפ' רש"י התם דהיינו חבית שבורה ומדבקין שבריה בשרף של עץ שעושה ממנו זפת וקורין ריישנ"א **ומש"ה דוקא חבית שרי דמחמת גריעותו לא חייס עליה וליכא למיחש שמא יתכוין לעשות כלי וכן כולה שמעתא דהכא במוסתקי** ואף על גב דהתם בביצה לא מוקמינן הכי אלא לר"א דפריך ולית ליה לר"א הא דתנן שובר אדם את החבית כו' ועלה משני מתני' במוסתקי מ"מ אפילו לרבנן מיבעי לאוקמי הכי דרבנן לא פליגי אדר"א דקאמר לא יקטמנו פי' לא יקטום את ההדס להריח בו אלא משום דאיהו סבירא ליה דבקטימת קיסם חייב חטאת כשקוטמו לחצות בו שיניו וא"כ אי לא מוקמינן לה במוסתקי עלייהו איכא למיפרך ולית להו הא דתנן כו' הלכך מיבעי לן למימר דאליבא דכולהו מיירי מתניתין במוסתקי והשתא אתיא שמעתא שפיר, מ"ר, ובגמ' ירושלמי בפרק בכל מערבין מצאתי הדא דתימא במגדל של אבן אבל במגדל של עץ נעשה כשובר החבית לאכול ממנה גרוגרות.**

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף לג עמוד ב

תני חדא: קוטמו ומריח בו, ותניא אידך: לא יקטמנו להריח בו! - אמר רבי זירא אמר רב חסדא: לא קשיא; הא - ברכין, הא - בקשין. **מתקיף לה רב אחא בר יעקב: בקשין אמאי לא? מאי שנא מהא דתנן: שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי!** ועוד, הא רבא בר רב אדא ורבין בר רב אדא דאמרי תרווייהו: כי הוין בי רב יהודה, הוה מפשח ויהיב לן אלותא אלותא, אף על גב דחזיא לקתתא דנרגי וחציני! - לא קשיא; הא - רבי אליעזר, הא - רבנן. דתניא, רבי אליעזר אומר: נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו, וחכמים אומרים: לא יטול אלא מאבוס של בהמה. ושיוין שלא יקטמנו, ואם קטמו לחצוץ בו שיניו ולפתוח בו הדלת, בשוגג בשבת - חייב חטאת, במזיד ביום טוב - סופג את הארבעים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות. רבי אליעזר דקאמר התם חייב חטאת - הכא פטור אבל אסור, רבנן דקא אמרי התם פטור אבל אסור - הכא מותר לכתחלה. ולית ליה לרבי אליעזר הא דתנן: שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי? - אמר רב אשי: כי תניא היא - במוסתקי.

רש"י מסכת ביצה דף לג עמוד ב

במוסתקי - חבית שבורה שמדבקין שבריה בשרף של עץ שקורין שף + שרף העצים+, שעושין הימנו זפת וקורין אותו ריישינ"א + שרף העצים+, וריחו דומה לריח לבונה, ובלשון ערבי קורין אותו מוסתקי", ומדבקין בו קערות חרס הנשברים, כך אמר לי רבי שמואל המכונה חסיד מן ברבשט"א + שם כפר בצרפת+, **וכיון דרעועה היא - ליכא למגזר בה שלא יתכוון לעשות כלי.**

תוספות מסכת ביצה דף לג עמוד ב

כי תניא היא במוסתקי - מזופפת ורעועה פירש רש"י דלא חיישינן לתקון כלי דהואיל ורעועה הרבה יחוס עליה דשמא יקלקל החבית ועושה נקב לכל הפחות שיוכל וה"ר יצחק פירש במסכת ערובין (דף לד: ושם בד"ה ואמאי) **דכיון שהם מדובקים בזפת ואין החתיכות שלמות לא הוי שום תקון כלי.**

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף קמו עמוד א

מתניתין שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות. **פירש רש"י ז"ל משום שאין במקלקל שום איסור שבת, ואינו מחזור בעיני, דאי משום מקלקל, לכתחלה היכי שרי, וי"ל כיון דבעלמא במקלקל פטור אבל אסור הכא משום צורך שבת מותר לכתחלה, אלא דאכתי קשיא לי שהרי ביום טוב פרק המביא (ל"ג ב') גבי רבי אליעזר אומר נוטל אדם קיסם וכו' אמרינן תני חדא קוטמו ומריח בו ותניא אידך לא יקטמנו להריח בו, פירוש עצי בשמים, ופריך אמר ר' זירא אמר ר' חסדא לא קשיא הא ברכין הא בקשין, ואקשינן קשין מאי שנא מהא דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, ואם איתא מאי קושיא שאני הכא דמקלקל הוא וכיון דבעלמא פטור אבל אסור הכא מותר לכתחלה.**

ובתוספות הקשו על משנתנו דהכא מההיא דתנן בעירובין בפרק בכל מערבין (ל"ד ב') נתנו במגדל ואבד המפתח עירובו עירוב... ומשום כך אמרו דמתניתין דהכא במוסתקי... ואף על גב דלא מוקמינן לה התם בהכין אלא לרבי אליעזר, מכל מקום גם לרבנן נמי על כרחין אצטרכין לאוקומה בהכין, דאע"ג דרבנן לא מחייבי חטאת בקוטם את הקיסם בין לחצות בו שניו בין לפתוח בו את הדלת, מכל מקום הא אמרינן דבין כך ובין כך פטור אבל אסור ואילו הכא שרי לכתחלה.

ואף פירוש זה אינו מחזור בעיני מדאמרינן בגמ' דבעו מיניה מרב ששת מהו למיברז חביתא בבורטיא לפיתחא קא מכוין ואסור או דלמא לעין יפה קא מכוין ושרי, ובודאי מיברז חביתא בגופה דחביתא משמע ואפ"ה כל דלא מכוין לפיתחא שרי, ועוד דאם איתא הא דאמרי רבה בר רב הונא ורבין בריה דרב אדא (ביצה ל"ג ב') כי הוינן בי רב יהודה הוה מפשח ויהיב לנא אלוותא אלוותא אף על גב דחזיא לקתתא דנגרי וחציני כמאן תרמייה, והתם אוקימנא להא כרבנן, והתם מדמינן ההיא להא דחבית ולא מתוקמא לעולם אלא כרב יהודה, אלא דמשום דלא תיקשי מתניתין לרבי אליעזר, כלומר דלא נימא דלית ליה לרבי אליעזר מתניתין דשובר את החבית, איצטריך לדחוקה ולאוקמה למתניתין במוסתקי, אבל ההיא דאלוותא אלוותא לעולם רבנן ולא רבי אליעזר, ואם איתא דמתניתין לרבנן נמי דוקא במוסתקי, דרב יהודה כמאן, אלא נראה דבין כך ובין כך לרבנן שרי, דלעין יפה קא מכוין, אבל בנותן עירובו במגדל היינו טעמא דהתם במגדל גדול מיירי דהוי כמו אהל ושייך ביה בנין וסתירה, הא במגדל קטן לא שייך ביה טעמא דבנין וסתירה והיינו טעמא דחבית, וכן פירש רש"י ז"ל שם בעירובין (ל"ה א'), וכן מוכחא כל אותה סוגיא ששם דאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים ומותר לשובר, אלא טעמא דמגדל משום דאין לו דין כלי. (א"ה, ע"י עוד מש"כ רבינו בעירובין ל"ד ב' ובביצה ל"ג ב').

ר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף סא עמוד ב

מתני' שובר אדם חבית לאכול ממנה גרוגרות. פרש"י ז"ל דאין במקלקל שום איסור שבת ולא נהירא דנהי דכל המקלקלין פטורין איסור מיהא איכא אלא היינו טעמא דכיון דבעלמא מקלקל פטור אבל אסור הכא משום צורך שבת שרי לכתחלה מיהו כי שריא דוקא בכלי קטן דלא שייך ביה בנין וסתירה אבל בכלי גדול לא והראיה מדאמר בפרק בכל מערבין (דף לד ב) נתנו במגדל ואבד המפתח עירובו עירוב ר"א אומר אם אין ידוע שהמפתח במקומו אין עירובו עירוב ואוקימנא פלוגתייהו במגדל של עץ דקטיר במתנא ובעי סכינא למפסקיה רבנן סברי כל הכלים ניטלין לצורך גופן ור' אלעזר סבר לה כר' נחמיה דאמר אין כלי ניטל אלא לצורך תשמיש הא לאו הכי אפילו רבנן מודו דאין עירובו עירוב ולא שרינן לשבר את המגדל והיינו טעמא משום דהתם במגדל גדול עסקינן דהוי כאהל ושייך ביה בנין וסתירה הא במגדל קטן לא שייכא ביה בנין וסתירה והיינו טעמא דשרינן הכא בחבית וכן פרש"י ז"ל בעירובין והכי מוכחא סוגיא דהתם:

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף קמו עמוד א

מתניתין שובר אדם את החבית להוציא ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. פרש"י ז"ל דמקלקל הוא ואין במקלקל שום איסור בשבת, והקשו עליו דהא תנן (לעיל ק"ה ב') כל המקלקלין פטורין וכל פטורי דשבת פטור אבל אסור, ויש מתרצים דבמקלקל כיוצא בזה קאמר דעביד משום צורך שבת, ואינו נראה כן מלשונו ז"ל, ועוד הקשו עליו דהא במסכת ביצה (ל"ג ב') אמרינן גבי עצי בשמים תני חדא קוטמו ומריח בו ותניא אידך לא יקטמו להריח בו, ופרקינן דכי קתני לא יקטמו בקשין, ופרכינן ומאי שנא מהא דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ומאי קושיא דשאני הכא שהוא מקלקל ולצורך שבת מותר לכתחלה.

ובתוספות פירשו דמתניתין דהכא בחבית של מוסתקי... ואין פירוש זה נכון דהתם מתוך הדחק אוקימנא לרבי אליעזר במוסתקי דאילו סתם חבית לא משתמע הכי, ואם איתא דאפילו לרבנן לית ליה היתירא אלא בהכי, הוה ליה לתלמודא לפרושי בהכי.

אבל הנכון דבמשנתנו אפילו היה מתכוין לעשות פתח אין זה אלא כלאחר יד, שאין דרך בני אדם לעשות כן ולפיכך בכל שאינו מתכוין לכך היתירו מפני שיעשה עין יפה לאורחים ולצורך שבת, והיינו דאקשינן התם (ביצה שם) למה לא היתירו גם כן ללקוט עצי בשמים לעונג שבת להריח בו כיון שאינו מתכוין לעשות כלי, וההיא דמסכת עירובין כבר פירש ריב"א ז"ל בתוספות דמיירי במגדל גדול של עץ שהוא חשוב כאהל ויש בו משום בנין וסתירה, [ו]כשהוא שובר להוציא עירובו סותר על מנת לבנות הוא, מה שאין כן בחבית זו שהוא כלי קטן בעלמא ולא דמי לאהל ואין בו משום סתירה, וכיון שאינו מתכוין לעשות פתח מותר, ואילו היה שם מגדל [קטן] של עץ הכי נמי דשרינן לשברו דלא שייך ביה בנין וסתירה, ואינו נכון בעיני לחלוק בדבר זה בין מגדל גדול למגדל קטן, אלא כל מגדל של עץ כיון שנעשה דרך (כגון) בנין ושבריו עומדים לתקן חשיבא שבירתו סתירה על מנת לבנות, מה שאין כן בחבית שאין לה חזרה שאפילו היא גדולה אין בשבירותיה משום סתירה.

תוספות רי"ד מסכת שבת דף קמו עמוד א

שובר אדם את החבית ליכל ממנה גרוגרת פי' אף על גב דקי"ל כל המקלקלין פטורין וכל פטורי שבת הוי פטור אבל אסור הנ"מ כשאין לו צורך באותו הקלקול אבל הכא שעושה הקלקול בעבור צורך הגרוגרת מותר הוא:

בית הבחירה למאירי מסכת שבת דף קמו עמוד א

אמר המאירי המשנה הרביעית והכונה בה ככונת מה שלפניה והוא שאמר שובר אדם את החבית לאכל הימנה גרוגרות ר"ל שאם החבית מלאה גרוגרות ואינו יכול להוציאם שוברה באיזה מקום שבה בסכין או בסייף שהמקלקל לצורך אוכל מותר לכתחילה ובלבד שלא יתכוין לעשות בה נקב יפה עד שיעשה כלי... הא לרבנן שכל כלי ניטל לצורך גופו ולצורך מקומו אפי'

במפורדות מותר אף על פי שאין לו צורך לטלטלו בשביל הגרורות ואף על פי שבמפורדות דיו בנקב מועט מ"מ מכיון הוא לעין יפה ליתנם לפני האורחים בריוח וכמי שמראה עצמו כשמח באכילתם:

חידושי הר"ן מסכת שבת דף קמו עמוד א

מתני' שובר אדם את החבית כו'. פי' והוא לי' חבית כקליפי אגוזים ורמונים:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שבת פרק ז

תני ר' הושע'י חוסל של תמרים ופטילייתא של תמרים קורע ומתיר. ובלבד שלא יקשור. ואין זו התרה, נעשה כשובר את החבית לוכל ממנה גרורת

רמב"ם הלכות שבת פרק כג

הלכה א

העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא כגון נקב שבלול התרגולין שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל הרי זה חייב משום מכה בפטיש, לפיכך גזרו על כל נקב אפילו היה עשוי להוציא בלבד או להכניס בלבד שמא יבוא לעשות נקב שחייבין עליו, ומפני זה אין נוקבין בחבית נקב חדש ואין מוסיפין בו, אבל פותחין נקב ישן, והוא שלא יהיה הנקב למטה מן השמרים שאם היה למטה מן השמרים הרי זה עשוי לחזק ואסור לפתחו.

הלכה ב

נוקבין מגופה של חבית להוציא ממנה יין ובלבד שיקבנה מלמעלה אבל מצדה אסור מפני שהוא כמתקן כלי, א שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרורות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, ומביא אדם חבית של יין ומתיז את ראשה בסייף לפני האורחין ואינו חושש, שאין כוונתו אלא להראות נדיבות לבו.

הלכה ג

וכשם שאסור לפתוח כל נקב כך אסור לסתום כל נקב, לפיכך אסור לסתום נקב החבית ואפילו בדבר שאינו מתמרר ואינו בא לידי סחיטה כגון שיסתום בקיסם או בצרור קטן, אבל אם הניח שם אוכל כדי להצניעו ונמצא הנקב נסתם מותר, ומותר * להערים בדבר זה.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיד

סעיף א

אין בנין וסתירה בכלים. וה"מ, (א) שאינו בנין ממש כגון חבית, הגה: * (ב) א שאינה מחזקת (ג) ב ארבעים סאה (ת"ה ס"ה ס"ה), שנשברה ודיבק שבריה ג בזפת, (ד) יכול לשברה ליקח מה שבתוכה ובלבד שלא יכוין (ה) לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח, דא"כ הוה ליה (ו) <א> מתקן מנא; אבל אם היא שלמה, * (ז) אסור לשברה אפי' בענין (ח) שאינו עושה כלי. ואפי' נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש, ואפי' יש בה נקב חדש, (ט) <ב> אם להרחיבו, אסור. הגה: (י) ד ובלבד שיתכוין לכך (מרדכי פרק חבית). ואם היה סכין (יא) תקוע מע"ש בחבית, מותר להוציאו ולהכניסו שהרי אינו מתכוין להוסיף. הגה: ה ודוקא שהוציאו ג"כ פעם אחת מבע"י, אבל אם לא הוציאו מבע"י, אסור דהוי פסיק רישא (יב) דעושה נקב ופתח לחבית (תה"ד ס"ה ס"ד). כלי שנרתועה, אם מותר ליטול ממנו חרס, ע"ל ס"ה ש"ח סמ"ד.

סעיף ב

היה בה (יג) נקב ונסתם, אם הוא למטה מן השמרים, אסור לפתחו דכיון שהוא למטה וכל כובד היין עליו צריך סתימה מעליא (יד) וחשיב כפותח מחדש; למעלה מן השמרים, (טו) מותר לפתחו.

סעיף ג

(טז) במקום נקב ישן (יז) נוקבין אפי' במקדח (פי' כלי מיוחד לנקוב) כגון שנשברה (יח) הברזא. (יט) וי"א דלא שרי לנקוב נקב ישן אלא בחבית של חרס שאין הסתימה מהודקת יפה, אבל בחבית של עץ שמהדקים מאד העץ שסותמים בה הנקב וחותרים ראשו ע"ד שלא להוציאו, ודאי נראה שזה נקב חדש, ואסור.

סעיף ו

(כג) <ד> מותר להתיז ז [ד] <ה> ראש החבית (כד) בסייף (כה) דלאו לפתח מכיון, כיון שמסיר ראשה; (כו) אבל לנקבה בצדה, בין של חבית בין של מגופה, אסור אפי' ברומח שעושה נקב גדול; ואינו דומה לפתח דכיון דהוי מצדה (כז) ודאי לפתח מכיון. <ו> וליקוב המגופה ח למעלה, (כח) מותר, דלאו לפתח מכיון, שאין דרך לעשות פתח למעלה אלא נוטל כל המגופה.

סעיף ז

(כט) חותמות שבכלים, כגון: שידה, תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל, (ל) ט יכול להתירו (לא) או לחתכו בסכין (לב) או להתיר קליעתו; ודוקא כעין קשירת חבל וכיוצא בו; [ד*] אבל פותחת של עץ ושל מתכת, אסור להפקיע ולשבר דבכלים נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה. ומטעם זה (לג) <ז> אסור להסיר הצירים שקורים גונזי"ש שאחורי התיבות אם נאבד המפתח, י <ח> ויש מתירים (לד) בזו. ושבירת פותחות (לה) של תיבות, (לו) יש מתיר ויש אסור, ויש להתיר (לז) יא ע"י א"י.

סעיף ח

* (לח) יב חותלות (פי' מיני כלים) של תמרים וגרורות, (לט) אם הכיסוי קשור בחבל, מתיר וסותר שרשרות החבל וחותר אפילו בסכין, ואפי' גופן של חותלות, שכל זה כמו (מ) יג ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם.

משנה ברורה סימן שיד

(א) שאינו בנין ממש - אבל [א] בנין גמור וסתירה גמורה שייך גם בכלים ולכן דוקא בדיבק שבריה בזפת יכול לשברה דאין זה סתירה גמורה אבל אם היתה שלמה הוי סתירה גמורה ואסור [ב] אפילו בכלי קטן וכתבו האחרונים לקמן בס"ט דהני חביות קטנות של מרקחת אסור להסיר החשוקים [שקורין רייפין] כדי ליקח מה שבתוכה ולא דמי לחבית שמדובקת שבריה בזפת דהתם דרכה מתחלה לעשות כן והוי ככלי שלמה אך ע"י א"י בודאי יש להתיר וכדלקמיה בס"ז ובקשור ע"י חבלים אפילו ע"י ישראל יש להתיר:

(ד) יכול לשברה - עיין בפמ"ג שמצדד דהיתר השבירה הוא אפילו שלא במקום שמדובק בזפת:

(ה) לנקבה נקב יפה - וה"ה אם מתיז ראשה מלמעלה [ד] ומכוין ליפות השבירה שתשאר עוד כלי:

(ו) מתקן מנא - עיין בט"ז דמשמע דאפילו אם הנקב הוא נקב קטן שאינו עשוי להכניס ולהוציא ג"כ אסור עכ"פ מדרבנן אפילו בחבית כזו שהיא רעועה ואם הוא נקב גדול שעשוי להכניס ולהוציא יש בו איסור תורה [ה] וכן משמע בביאור הגר"א:

(ז) אסור לשברה וכו' - מטעם סתירה ואף דבעלמא קי"ל דסותר אינו חייב אלא כשהוא ע"מ לבנות דאל"ה מקלקל הוא מדרבנן מיהו אסור וביאור הגר"א הסכים להפוסקים דס"ל דאין סתירה בכלים אפילו כשעושה שבירה בכלי שלמה אם לא כשעושה אותה כלי ע"י השבירה דאז חייב עכ"פ לכו"ע משום מכה בפטיש:

(ח) שאינו עושה כלי - ר"ל [ו] שאינו עושה נקב לפתח אלא שוברא ואח"כ כתב רבנותא טפי דאפילו נקב בעלמא ר"ל נקב שאינו יפה לפתח דאית ביה תרתי לטיבותא שאינו שובר החבית וגם שאינו פתח אפ"ה אסורה. כתב הרמב"ם פכ"ג העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא כגון נקב שבלול התרגולים שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל חייב משום מכה בפטיש [הוא שם הכולל לכל גמר מלאכה שהוא תולדת אב מלאכה זו שהאומן מכה בפטיש על הכלי בשעת גמרה להשוות עקמיותו] לפיכך גזרו על כל נקב אפילו עשוי להוציא או להכניס בלבד שמא יבוא לעשות נקב שחייבין עליו ועיין במ"א שביאר דאפילו הוא לול שאינו מחובר לקרקע דלית ביה משום בונה על עשיית הנקב אפ"ה חייב משום מכה בפטיש שהוא גמר מלאכת הלול וכתב עוד בפרק יו"ד כל העושה דבר שהוא גמר מלאכה ה"ז תולדת מכה בפטיש וחייב. העושה [ז] נקב כל שהוא בין בעץ בין במתכות [ח] בין בבנין בין בכלים ה"ז תולדת מכה בפטיש וחייב [ט] וכל פתח שאין עשוי להכניס ולהוציא אין חייבין על עשייתו עכ"ד. איתא בגמרא דאם תקע מסמר בכותל [לתלות עליו] חייב משום מכה בפטיש. העושה נקב בקרקע הבית שיצאו המים חייב משום בונה [אחרונים]:

(ט) אם להרחיבו אסור - היינו אפילו אם אין מרחיבו כ"כ שיהיה עשוי להכניס ולהוציא על ידו אפ"ה אסור עכ"פ מדרבנן [גמרא]:

(י) ובלבד שיתכוין - בא לבאר בזה רק דעת המחבר דדוקא כשמתכוין להרחיב אבל אם אינו מתכוין אף על גב דהוי פסיק רישא שיתרחב ע"י פעולתו שרי וכמו שסיים המחבר בעצמו אח"כ אבל דעת הרמ"א גופא אח"כ בהג"ה דאפילו אם אינו מכוין להרחיב אסור אם הוא פסיק רישא והיה לו לכתוב זה שם בשם י"א אך שרצה לסתום כן להלכה ועיין מה שכתבנו שם:

(יא) תקוע - היינו [י] שהיה תקוע בחוזק וע"י הוצאתו והכנסתו פסיק רישא הוא שיתרחב הנקב [יא] אפ"ה כיון דעיקר איסורו הוא רק מדרבנן ס"ל דשרי כיון שאינו מתכוין לזה [יב] ודעת הרמ"א לחלוק עליו דדוקא כשהוציאו פעם אחת מבעוד יום דע"ז נתרחב קצת דתו לא הוי פסיק רישא אבל בלא"ה אסור דפסיק רישא הוא דאף דהוא פתח שאין עשוי להכניס ולהוציא דאיסורו הוא רק מדרבנן וכנ"ל ס"ל דפסיק רישא אסור אף במלתא דרבנן ועיין לקמן בס"ב דבכותל שהוא מחובר גם המחבר מודה דאסור להוציא הסכין שהיה תקוע בו מערב שבת [וה"ה בחבית שמחזקת ארבעים סאה דיוצא ג"כ משם כלי דהוי כאהל] דשם במתכוין להרחיב הנקב חייב משום קודח דהוי תולדה דבונה ולכן אפילו אם אינו מכוין עכ"פ פסיק רישא הוא. והנה לענין עיקר הדין הסכימו המ"א וא"ר והגר"א והגרע"א דפסיק רישא אסור אף במלתא דרבנן ומ"מ הכא מצדדים המ"א והגר"א דמדינא אף בכותל שרי היכא שאין מתכוין כיון שא"צ להגומא [יג] והוי מלאכה שאצל"ג [יד] וגרע משאר איסור דרבנן דאסור היכא שהוא פסיק רישא כיון שהוא ג"כ מקלקל וגם הוא כלאחר יד וממילא נעשה הגומא בכותל ע"י הוצאת הסכין שמתרחב הגומא וכדלעיל בסימן ש"א ס"ח גבי צנן ע"ש אלא שהעולם נהגו בו איסור להוציא דנראה כעושה נקב בכותל וגם הט"ז מצדד כן בעיקר הדין אף בכותל ומ"מ סיים דאין בידו להקל נגד התה"ד והשו"ע והרמ"א שפסקו כולם בסוף הסימן להחמיר לענין כותל [וכן הוא ג"כ דעת [טו] הא"ר כהשו"ע והרמ"א דאפשר דניחא ליה שיהא הנקב מרווח לחזור ולתחוב בו הסכין ובאופן זה בודאי לכו"ע אסור] אלא לענין חבית דעיקר איסורו הוא רק מדרבנן יש לסמוך היכא שהוא צורך גדול על דעת המחבר שמתיר להוציא הסכין בשבת כיון שאין מתכוין להוסיף הנקב אפילו היכא שלא הוציאו מעולם מתחלה:

(יב) דעושה נקב ופתח - ר"ל דאף דמבואר בס"ב דהיכא שהסכין היה תחוב בדבר תלוש מותר להוציאו בשבת בכל גווני דלא שייך שם משום בונה הכא שאני דיש בו משום מתקן פתחא ואף שאין עשוי להכניס ולהוציא עכ"פ מדרבנן אסור:

(יג) נקב ונסתם - אפילו היה אותו מקום [טז] מקום הברזא שסתמו ועשאו במקום אחר ועתה רוצה לפתחו:

(יד) וחשיב כפותח מחדש - וע"כ אסור לעשות שם אפילו נקב קטן שאין עשוי להכניס ולהוציא על ידו:

(טו) מותר לפתחו - אפילו [יז] הוא נקב גדול דאותה הסתימה לא חשיבא סתימה כלל:

(טז) במקום נקב ישן - בין שהנקב הוא היה גדול או קטן [יח] ובלבד שלא ירחיבו יותר ממה שהיה מתחלה:

(יז) נוקבים אפילו במקדח - דלא חשיב סתימה כלל כיון שהוא למעלה מן השמרים וכנ"ל [יט] ולכן מותר לנקוב במגופה שסותמין בה הכלי זכוכית [שקורין שטאפק"י] אפילו בכלי המתוקן לכך:

(יח) הברזא - נקט דבר ההוא [כ] וה"ה אם היה הנקב במקום אחר שנסתם:

(יט) וי"א דלא שרי וכו' - זו היא דעת הכל בו ועיין בא"ר שכתב דשאר פוסקים פליגי ע"ז ופסק כמותם וכן פסק בנחלת צבי אבל בפמ"ג וח"א משמע דיש לחוש להחמיר כדעת הי"א:

(כג) מותר להתיז - דאין בנין וסתירה בכלים [כד] ומיירי בחבית גרועה שמדובק שבריה בזפת ולא בשלמה וכמבואר הכל לעיל בס"א ואם ירצה להתיז רק ראש המגופה לבד אפילו בחבית שלמה שרי דלא מקרי שבירה כיון שאינה מחוברת לחבית:

(כד) בס"י - דכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטל לצורך גופו:

(כה) דלאו לפתח מכוין - אלא [כה] להרחיב מוצא שפתייה שיוכל בקל ליקח מה שבתוכה. ודוקא כשהוא עושה זה מפני האורחים [א"ר בשם רש"ל] ומותר ג"כ לקרוע העור מע"פ חבית של יין ובלבד שלא יכוון לעשות זינוק [פי' כעין מרזב] (תוספתא):

(כו) אבל לנקבה בצדה וכו' - דנקב הרי הוא כעושה פתח לחבית [כו] ואפילו נקב קטן שאינו עשוי להכניס ולהוציא ג"כ אסור מדרבנן בין במגופה ובין בחבית אלא דיש חילוק ביניהם דלענין מגופה אינו אסור [כז] בנקב כזה אלא כשעושה הנקב מצדה של מגופה אבל כשמנקב למעלה בראש המגופה למשוך משם את היין מותר וכדלקמיה אבל בחבית אסור [כח] בכל מקום שעושה בה נקב ומה שנקט השו"ע בצדה משום מגופה נקט:

(כז) ודאי לפתח מכוין - דאי אינו מכוין לפתח אלא להרחיב מוצא היין [כט] היה לו לפתוח את המגופה אבל כשנוקב במגופה למעלה ע"כ לאו לפתח מכוין שאין דרך לעשות שם פתח שלא יפלו עפר וצורות:

(כח) מותר - אפילו [ל] בחבית שלמה שרי שאין המגופה חיבור לחבית וכנ"ל בסק"ג ומסתברא דבזה לכו"ע מותר ואפילו שלא מפני האורחים:

(כט) חותמות שבכלים - הוא לשון סגירה כלומר שהכיסוי שלהם סגור בקשרי חבלים:

(ל) יכול להתיז - דלאו קשר של קיימא הוא שהרי להתיר תמיד הוא עשוי:

(לא) או לחתכו בסכין וכו' - ולא מקרי סותר משום דלאו סתירה גמורה היא זו ואינו אסור בכלים לכו"ע משא"כ

בשבירת פותחת של עץ ומתכת דהוי סתירה גמורה ושייך אף בכלים:

(לב) או להתיר קליעתו - עיין בבה"ל דלדעת הרמב"ם יש איסור בזה:

(לג) אסור להסיר הצירים - דכשבירת פותחת דמיא ויש בזה משום סתירה וכן המחזיר [לא] דלת הכלי על צירה יש בזה משום בנין:

(לד) בזו - ס"ל דלא דמי לשבירת פותחת [לב] וסתירה גרועה היא כיון שא"צ לשבור שום דבר. ודע [לג] דלכו"ע אסור לקבוע הצירים או מנעל במסמרים להכלי דהוי תיקון מנא ועיין בח"א שכתב דאפילו ע"י אינו יהודי אסור דהוי מלאכה דאורייתא:

(לה) של תיבות - וה"ה שאר כלים:

(לו) יש מתיר - ס"ל דאין שייך שם סתירה כלל בכלים וכמו שביארתי לעיל בס"א במשנה ברורה דיש ראשונים שסוברין כן ואף דהמחבר סתם מתחלה בסעיף זה גופא בשבירת פותחת לאיסור אפ"ה הביא כאן דעת היש מתירין כדי לסמוך עליהן להקל עכ"פ ע"י א"י וכמו שמסיים אח"כ וכדאיתא בב"י:

(לז) ע"י א"י - ויש שכתבו דדוקא בהפסד מרובה או שנחפז הרבה לצורך מצוה. וכ"ז בשבירת הפותחת אבל לפתוח אותו בסכין או במחט גדול שרי אפילו דלת של בית [אחרונים]:

(לח) חותלות - כלים עשויים מכפות תמרים כמין סלים ומניחים בתוכן תמרים רעים להתבשל:

(לט) אם הכיסוי וכו' - באמת כל האי דינא היינו הך דס"ז ונקטיה משום סיפא לאשמעינן דבזה אפילו גופן של חותלות מותר לשבור כמו שמפרש הטעם:

(מ) ששובר אגוזים - ודוקא הני [לד] דלאו כלים גמורים הן דאינם עשויים אלא שיתבשלו התמרים בתוכן אבל כלי גמור כבר סתם המחבר בריש ס"ז לאיסור ומחצלת שתופרים בו פירות מסתפק הפמ"ג אם דמי לחותלות:

ביאור הלכה סימן שיד

* אסור לשברה וכו' - עיין במ"ב דאף שהוא מקלקל מדרבנן מיהו אסור כן מתבאר מדברי המ"א וש"א. ודע דאף דמדעת רש"י משמע דבמקלקל היכי שהוא לצורך שבת מותר לכתחלה תוספות ורא"ש ור"ן פליגי עליה [מ"א] ונ"מ מזה גם לענין שאר מלאכות ואפשר דגם רש"י מודה בשאר מלאכות ותדע דלענין סתירת מגדל גדול שהוא בכלל אהל מוכח מרש"י עירובין ל"ד וכן מוכח מהגמרא שם במסקנא דאסור לכו"ע לשברו וליקח ממנו העירוב לאכלו אף שהוא ג"כ לצורך שבת ואפילו להפוסקים דס"ל דאף כלי שלם מותר לשברו וליקח ממנו האוכל טעמייהו רק משום דס"ל דאין שייך שם סתירה כלל בכלים אבל לא משום דמקלקל הוא וכן מוכח מדעת הרמב"ם פ"א מה"ש הלכה ג' וי"ז דמקלקל פטור אבל אסור בכל המלאכות והיו מכין אותו מ"מ ולא מצינו שום שבות שיהיה מותר ע"י ישראל משום שהוא לצורך שבת [ומצאתי סברא זו ג"כ באחרונים] וע"כ פשוט דאין להקל בזה כלל:

* חותלות של תמרים וכו' וסותר שרשרות החבל - כן הוא לשון הטור והוא פירוש על מה שאמר שם בגמרא מפקיע וכן פירש"י שם ועיין בחידושי רע"א שנשאר ע"ז בצ"ע מהא דהביא המ"א בסוף סימן שיי"ז בשם הרמב"ם דהפותר חבלים חייב משום קושר והסותר חייב משום מתיר ואף דהוא סותר שלא ע"מ לבנות יהיה עכ"פ אסור מדרבנן דהוא

סותר קשר של קיימא והנה על פירש"י והטור אין קושיא דהם לא יסברו בזה כהרמב"ם אבל על הרמב"ם קשה דלמה התיירו כאן להפקיע ולענ"ד דהרמב"ם יפרש מה שאמר בגמרא מפקיע היינו דמנתק וקורע וע"כ מותר דלא עדיף ממה שהתיירו לחתוך אפילו בכלי [ואין שייך לאסור מחמת קורע גופא דהוא אסור מדרבנן אפילו בשלא ע"מ לתפור דאין שייך שם זה אלא בקריעת הבגד דשייך בו קורע ע"מ לתפור ולהכי גזרו רבנן אפילו בשלא ע"מ לתפור משא"כ בזה] וכעין דאיתא בשבת כ"א מבלאי מכנסי כהנים ומהמיניהם היו מדליקין ומהן היו מפקיעין שפירושו שם שהיו קורעין וכמו שפירש"י שם אבל לסתור גדילת החבל אימא לך דאסור דהוא בכלל מתיר קשר של קיימא:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קכב

בענין קריעת שק תפור ושל ניר שבו צוקער /סוכר/ וכדומה ופתיחת תיבת שפראטן וכדומה כל מיני קענס ח' מרחשון תרצ"ו ליובאן. מע"כ גיסי כאחי אהובי הרב הגאון מוהר"ר נחמיה הכהן שליט"א הגאב"ד טאלידא.

ענף א בדבר אם יש להתיר לקרוע ולחתוך השק תפור שמונח בו הצוקער כשצריך להם בשבת, וכן כשהוא שק של ניר חתום אם מותר לקרועו ליקח הצוקער, וכן אם מותר לפתוח תיבה מטסי מתכת סתומה שיש בו דגים קטנים שנקראו שפראטן ולפתוח כל מיני קענס מכל מיני מאכל ומשקים כשצריך ליקחם לאכול בשבת, באשר שהוא ענין עמוק מאד בהרבה דברים מוקשים אבאר הענין באורך לבאר דברי רבותינו הראשונים ושיטתם בזה לפי ענ"ד והמסקנא להלכה ואיך לנהוג למעשה, וה' יעזרנו שלא נכשל ח"ו בדבר הלכה.

הנה בשבת דף קמ"ו תנן שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות, ופרש"י משום דאין במקלקל שום איסור בשבת, ואף הר"ן שם שהקשה על רש"י דהא יש איסור מדרבנן במקלקל מסיק דמ"מ בהיתר דכאן הוא כרש"י דכיון שמקלקל פטור ואיסורו הוא רק מדרבנן התיירו משום צורך שבת אף לכתחלה. אבל קשה טובא כדהקשה הפמ"ג במשבצות סי' שיד" סק"א דא"כ איך מחלק הר"ן שם מחמת הקושיא מעירובין דף ל"ד דלא שרינן לשבר את המגדל דבכלי גדול אסור דהוי כאהל דשייך בו בנין וסתירה, הא אף בסותר בבנין ממש שבקרקע נמי פטור מקלקל ורק מדרבנן שייך לאסור, וא"כ גם בכלי גדול הי"ל להתיר לצורך שבת מהאי טעמא גופיה. וכן הביא קושיא זו במחצית השקל בשם עו"ש שרמז המג"א בסק"א ומפרש שע"ז תירץ המג"א שהר"ן פליג על רש"י והומיהו כי שריא דוקא בכלי קטן דלא שייך ביה בנין וסתירה, אבל בכלי גדול לא שכתב הר"ן לא קאי אפירוש ראשון שהוא אליבא דפרש"י אלא הוא שיטה אחרת, אבל הוא פירוש דחוק מאד כדכתב הפמ"ג ונשאר בצ"ע. ואף אם נימא מחמת קושיא זו שהר"ן אין סובר כן מה נתרץ על רש"י דג"כ קשה זה עוד ביותר, דהרי הביא הר"ן שגם רש"י סובר דבמגדל גדול אסור מטעם סתירה ורש"י הא סובר דבמקלקל ליכא איסור כלל ואף באהל שבקרקע ממש הוא מקלקל בהשבירה. ומה שהלב"ש כתב דלרש"י אה"נ שמותר גם בכלי גדול ודאי א"א כלל לומר כן להכחיש את הר"ן בעדותו לרש"י, ובפירוש איתא ברש"י עירובין דף ל"ה דלמיפסקיה בידיה היה מותר להפסיק המיתנא שקשור בו המנעול אף שהוא אהל משום דאינו סותר ממש אלא רק מיחזי כסותר דפתיחת דלת בעלמא הוא, וא"כ הרי מפורש דלשבור את המגדל שהוא סתירת בנין ממש אסור, וגם בפסיקת המיתנא שהוא רק מיחזי כסותר כתב רש"י שם /עירובין לה/ רק שהיה מותר משום דבשבות לא גזרו בין השמשות ולא משום שהוא לצורך שבת שאף בשבת היה לו להתיר, אך זה הוא משום דלרש"י שכתב דאין במקלקל שום איסור לא מצינו שהתיירו שום איסור לצורך שבת, ולכן במגדל גדול שהוא אהל ויש בו איסור סותר היה אסור בשבת אף רק להפסיק המיתנא שהוא רק מיחזי כסותר והוצרך לומר שהיה מותר משום דלא גזרו בשבות ביה"ש, אבל קשה הא מקלקל אף בסתירת אהל אין להיות לרש"י שום איסור ואף בשבת יהיה מותר לא רק במיחזי כסותר אלא אף בשבירת המגדל שהוא סותר ממש.

ועיין ברשב"א שג"כ כתב דבמגדל גדול אסור ורק בחבית שרי, אבל לדידיה ניחא שהוא דחה שם טעמא דמקלקל וסובר דמטעם מקלקל היה אסור מדרבנן רק שמותר מטעם דאין בנין וסתירה בכלים, ולכן בכלי גדול שהוא כאהל ששייך בו בנין וסתירה אסור אף שהוא מקלקל, אבל להר"ן שכתב החלוק בין כלי קטן לגדול אף לטעם ההיתר בקטן מחמת מקלקל קשה טובא וכ"ש שקשה לרש"י, ושם בעירובין /לה/ באותו הדבור עצמו תמוה דברי רש"י דכתב דלמיפסקיה בידיה שפיר דמי אפילו לר' אליעזר דאין חתיכה אסורה אלא במחובר אבל הכא מקלקל הוא ושרי, הא כיון שמקלקל הוא אף אם חתיכה היתה אסורה גם בתלוש נמי היה מותר ואם החתיכה היא בתלוש שליכא איסור גם אם היה מתקן היה לן להתיר ולמה מצריך שהחתיכה היא בתלוש ושהוא מקלקל.

והנכון לע"ד דהא באמת עכשיו שצריך ליקח משם הגרוגרות ואין יכול לפותחה אלא בשבירה הוא עתה תיקון ולא קלקול, ומה שנחשב מקלקל הוא משום דכיון דבהכלי עצמה אין שבירה תיקון אלא קלקול הוא בדין מקלקל אף שעתה ברגע זו הוא לו תיקון לענין הגרוגרות שרוצה דוקא עתה ליקחם משום דצריך שהתיקון יהיה במה שעשה, ל"מ לר"ש דפרש"י בשבת דף ק"ו דס"ל דתקון אצל אחרים אינו כלום להחשיבו מתקן, אלא אף לר' יהודה דס"ל דנחשב מתקן לפרש"י שם הוא רק במבעיר לאפרו או לבשל קדרתו שהאפר ובשול הקדרה א"א להו להיות בלא הבערה וניכר בהאפר ובקדרה הבשולה שהיה הבערה לכן מחשיב זה תיקון הבערה אף שהם דברים אחרים לא הבערה עצמה מאחר דתקון אחרים זה נעשה רק בהבערה ובהכרח הם מהתיקונים שיש בהבערה רק שלר"ש לא חשיבי מחמת שבשביל תיקון זה א"צ לגופה, ולכן לר' יהודה שמחייב בא"צ לגופה הוא גם מתקן, אבל שבירת החבית לגבי הגרוגרות אין תיקון זה כלל מתיקוני השבירה דהא אין הכרח לגרוגרות שיהיה שבירת החבית שאף שעתה שצריך לגרוגרות אלו הוכרח לשבירת החבית לא ניכר זה כלל בהם דכל הגרוגרות לוקחים אותם בלא שבירת חבית, לכן אין להחשיב מה שנזדמן עתה שבהשבירה לקחם תיקון במה שעשה אלא תיקון בעלמא לו שלא שייך להמלאכה ולכן נחשב מקלקל.

הנה במלאכת סותר הא סגי תיקון כזה שאינו ניכר במה שעשה לכו"ע אף לר"ש דהא א"א לצייר בסותר שיהיה תיקון בהסתירה גופה דאם לא היה נבנה מעולם נמי היה יכול לבנות עתה, וא"כ חזינן שבסותר סגי בתיקון כזה שיש לו רק עתה אחרי שכבר בנוי ושאינו סותר משאר מלאכות, וכמפורש בתוס' /שבת/ דף ל"א מהאי טעמא שסותר שאני שאף ר"ש מודה בסותר שאין מתקן בסתירה זו יותר משלא היה בנוי שם מעולם נחשב מתקן וחייב עיין שם, וכ"כ מחולק סותר משאר מלאכות גם לזה שבסותר אין צריך שיהיה ניכר שהתקון הוא מהסתירה אף שבשאר מלאכות צריך שיהיה התיקון ניכר מהמלאכה שעושה, ולכן במגדל גדול ששייך בו סתירה אסור לשוברו ליקח מה שבתוכו דאף שהוא מקלקל לגבי המגדל כיון שעכ"פ עתה הוא תיקון לו משום שאינו יכול ליקח מה שבתוכו אלא בשבירה הוה מתקן בסותר וחייב, ורק במגדל קטן שאין בו מלאכת סותר רק מלאכה אחרת פטור מטעם מקלקל שבכל מלאכות צריך שיהיה תיקון הניכר בעצם המלאכה שעושה, זהו מה שצריך לומר לדעת רש"י והר"ן.

ענף ב אבל עדיין קשה איזה מלאכה הוא במגדל קטן שהוצרכו להתיר רק מחמת מקלקל הא כיון שאין בו סתירה מחמת דאין בנין וסתירה בכלים יש להתיר מטעם זה לבד כדפי' הרשב"א, וזה שאסור כשמתכוין לעשות כלי, הוא משום דכשנוקבה לעשות בפתח נאה יש לחייבו מטעם מכה בפטיש ככלל גמר כלים כברייתא הבונה לשמואל במעייל שופתא בקופינא דמרא וכדאיתא ברש"י /שבת/ דף מ"ז במחזיר מטה של טרסיים בד"ה חייב חטאת עיין שם, אבל בשבירה בעלמא ודאי אין כאן גמר מלאכה שאין זה כמעשה האומנים ואין שייך לחייבו מטעם מכה בפטיש ולכן כיון שאין בנין וסתירה בכלים יש להתיר מטעם זה לבד, ולמה הוצרכו לזה שהוא מקלקל.

והנכון לע"ד דלכאורה תמוה דבמסתת שחייב לשמואל משום מכה בפטיש בדף ק"ב /שבת/ פרש"י גמר מלאכה הוא שהמקום שחרץ חריץ זה לא יחרוץ עוד עיין שם, אף שעוד צריך לחרוץ הרבה עד שיוכל ליקח האבן למקום שצריך, וכן משמע מלשון הרמב"ם בפ"י משבת ה"ח שכתב המסתת כ"ש חייב משום מכה בפטיש, ולא כתב משהו אחרון, וכן בהט"ז כתב הצר בכלי צורה אפילו מקצת הצורה, ולא כתב דוקא מקצת האחרון שבהצורה וא"כ מ"ט בעבד חביתא בדף ע"ד /שבת/ כתב רש"י בד"ה תנור דליכא משום מכה בפטיש משום דמאליה נגמרה מלאכתו בתנור הא עכ"פ מה שנעשה לא יעשה עוד ויש להחשיב מה שעשה גמר מלאכה ויתחייב משום מכה בפטיש אף שעדיין מחוסר גמר מלאכה בתנור, ולכן צריך לומר שאין פירוש גמר מלאכה דחייב משום מכה בפטיש שיהיה סוף המלאכה שלא יצטרך יותר לעשות, אלא פירושו שבמעשיו נגמר מה שנעשה דענין מכה בפטיש הוא לא מצד העשיה שבעצם אין בזה חשיבות מלאכה אלא מצד מה שנעשה בזה דגומר במה שעושה עתה להחשיב מה שכבר נעשה לדבר גמור, כגון הא שפרש"י שלאחר שחצב את האבן סביב ומבדיל מן ההר קצת הוא מכה בפטיש מכה גדולה והיא מתפרקת ונופלת, שודאי אין במעשיו שום חשיבות מלאכה שהרי הוא כבר אבן תלוש המונח שם, אבל מכיון שכן עושין חוצבי אבן ואין מחשיבין מלאכתן לגמורה בלא זה הרי נעשה בהכאה זו גמר על מה שנעשה כבר להחשיבה מלאכה שנגמרה, היא מלאכה בפני עצמה מלאכת מכה בפטיש. וכן הוא דפי' ר"י בתוס' שהוא המכוש האחרון שמכה על הכלי בשעת גמר מלאכה שבכלי לא הועיל כלום שגם בלא מכוש זה הוא כלי אבל כיון שהאומנים לא מחשיבין הכלי לגמור מחמת איזה עקמימות משהו להשוותו כדאיתא בר"ן בשם פר"ח בדף ע"ג עד שיכו גם מכוש האחרון הרי עשה במכוש זה חשיבות מלאכה שנגמרה על מה שנעשה כבר, אבל לא שעשיית סוף המלאכה היא המלאכה דמכה בפטיש, ואף שבאלו יש עוד לומר שעשיית סוף מלאכה הוא המלאכה שמכה בפטיש, אבל פי' ב' דר"ח שהביא הר"ן שמכה על האבן שבבנין להשוותה לחברותיה הא הוא באמצע הבנין דא"א להשוות אחר שנגמר הבנין בהכאה ומ"מ הוא גמר מלאכה לענין מכה בפטיש, וא"כ הוא רק כדבארתי דלא בעינן סוף מלאכה אלא מה שמחשיב את מה שנעשה לגמור כיון שדרך הבונים אחר שבנו מקצת להשוות את האבנים קודם שנתייבשו ואין מחשיבין מה שעשו לגמור המקצת שבנו כשלא השוו אף שאין בהשוואה זו חשיבות מלאכת בונה דהוא רק ליפוי בעלמא, של"ד למשוה גומות בקרקע הבית שחייב משום בונה דהתם יותר ראוי להשתמש כשהקרקע שוה אבל בכותלים הוא רק ליפוי שאין שייך זה לבונה, אבל מאחר שאין מחשיבין הבונים מלאכתם לנגמר אף המקצת שבנו בלא השוואה הרי עשו בהשוואה זו חשיבות גמר מלאכה להמקצת בנין שעשו הוא מלאכה דמכה בפטיש, וא"כ אף לרש"י ותוס' הוא כן רק שציירו מכה בפטיש באופן אחד.

וכיון שמלאכת מכה בפטיש הוא על זה שהחשיב במה שעושה עתה גמר מלאכה על מה שנעשה אף שאינו גמר ממש אם אך המקצת שנעשה נגמר בזה, כ"ש כשבמעשיו נעשה דבר גמור בהכרח שא"א להתבטל אף שהוא רק מקצת ותחלת הדבר שחושב לעשות שהוא חייב במלאכת מכה בפטיש, ומדוקדק לפ"ז לשון הגמ' /שבת/ בדף ע"ה רבה ור' זירא דאמרי תרוייהו כל מידי דאית ביה משום גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש, ולא אמרו כל מידי דהוא גמר מלאכה, משום דאין הכוונה דיהיה גמר מלאכה שעושה אלא דמה שעשה הוא דבר נגמר וקיים בין מחמת שבהכרח הוא דבר קיים שא"א לבטלו בין מחמת שנחשב במעשיו לנגמר, וזהו לשון דאית ביה פי' דאף שהוא תחלת מלאכה אבל יש בו גם גמר מלאכה בזה שסך מלאכה שעשה כבר הוא דבר קיים וא"צ לעוד דבר לעשות להחזיקו, חייב משום מכה בפטיש אף שאין בו גדר מלאכה דזה עצמו שנעשה דבר גמור היא מלאכה.

ולכן מסתת אף בכ"ש הרי חריץ שעשה אף שצריך לחרוץ עוד הרבה חייב משום מכה בפטיש משום דמה שחרץ הוא דבר גמור שלא יחרוץ עוד וכן בצר מקצת הצורה, אבל בעביד חביתא שכ"ז שלא הוסק בתנור אין מה שעשה דבר קיים דרק התנור יחזיק ויקיים מה שעשה לא הוו מעשיו גמר מלאכה ואין בו משום מכה בפטיש.

ואף שגם במלאכת בונה בעין שתהא מלאכתו מתקיימת אבל הוא אף ביכול להתבטל מה שעשה כיון שאפשר גם להתקיים כשלא יבטלו היא מלאכה דבונה שהרי תיקן בזה דלא יצטרך שוב לעשות זה, אבל מכה בפטיש שהוא להחשיב מה שנעשה לגמור הוא שייך רק כשא"א להתבטל אם עדיין לא נגמר המלאכה ממש כהא דמסתת ובאם הוא נגמר ממש אף כשיכול להתבטל כיון דגמר בזה מה שעשה מכבר אף רק מקצת כהא דהשוואת האבנים לחברותיה, אבל קודם שהשוה אין כאן גמר כיון דמצד עצם המלאכה הרי אפשר לבטלו ומצד מחשבתו הרי עוד צריך לעשות להשוות, ולכן בחביתא אם יש בנין בכלים חייב משום בונה אף דעדיין צריך להחזיק שלא יוכלו לבטלו להסקה בתנור משום דהרי אפשר גם להתקיים אבל כיון שאין בנין בכלים אין לחייבו משום מכה בפטיש דעדיין לא מחשיבין לגמור כיון שאפשר שיתבטל בלא הסקה בתנור.

ואין להקשות לפ"ז מאי מקשה הגמ' לשמואל בדף ק"ג /שבת/ מקודח דלאו גמר מלאכה הוא, הא עכ"פ הנקב שעשה הוא דבר גמור וקיים בהכרח שא"א להתבטל כמו במסתת כ"ש = כל שהוא = שחייב משום מכה בפטיש, דל"ק כלום דבוקדח הא לא התחיל עדיין כלום במלאכתו שצריך לעשות דהנקב שעשה אין בו שום צורך רק תקיעת היתד הוא הצורך וזהו מלאכתו שעושה ולכן אין שייך לחייבו משום מכה בפטיש שהוא בזה שנעשה איזה דבר והרי בהנקב שקדח עדיין לא נעשה כלום, ורק לרב דהוא משום בונה יש לחייבו משום שעכ"פ הוא ממעשה הבנין, ופריך שפיר לשמואל דקודח לאו גמר מלאכה הוא ואין לחייבו.

ענף ג נמצא לפ"מ שבארתי כשעושה דבר שא"א לבטל מה שעשה דהוא בהכרח דבר קיים חייב מטעם מכה בפטיש אף שאינו בגדר מלאכה מצד עצמו ל"מ לשמואל דמסתת שהלכה כמותו כדפסיק הרמב"ם בפ"י הי"ח אלא אף רב לא פליג בזה דמה שפליג במסתת הוא מטעם אחר כדבארתי בחדושי (נדפס בספרי דברות משה על ב"ק סי' כ"ג ענף י"ב), ואם עושה לגמר חייב מטעם מכה בפטיש אף באפשר לבטל ג"כ בליכא גדר מלאכה מצד עצמו, ולכן כשחותך החבל אף שהוא תלוש ואין כאן גדר מלאכה במעשיו בעצם, יתחייב מטעם מכה בפטיש שהרי הוא דבר גמור בהכרח אם הוא מתקן וכ"ש בהא דאיירי בעירובין שחותך בשביל לפתוח המגדל שהוא למעשה גמר שיהיה פתוח שודאי יש לחייבו משום מכה בפטיש, ולכן הוצרך רש"י לומר אף אחר שכתב דאין חתיכה אסורה אלא במחובר ואינו מלאכה בעצם גם זה שהוא מקלקל דבמתקן היה חייב מטעם /מכה/ בפטיש, וכן הוא בשבירת חבית קטן אף שאין בו איסור בנין וסתירה לרש"י והר"ן מ"מ אם היה מתקן בהשבירה היה חייב מטעם מכה בפטיש מטעם זה שבארתי, אף שעדיין אינו גמר דעוד יתקנו אחר השבת להיות נקב יפה כפי האפשר לו, מאחר דכל עשייתו הוא דבר גמור בהכרח מחמת שא"א לבטל מעשה השבירה שעשה ולכן הוצרכו לטעם מקלקל.

ומש"כ רש"י עירובין /לה/ שאין חתיכה אסורה אלא במחובר דמשמע דאם היה במחובר היה לשון במחובר לא משמע שהוא בנין שיהיה מדין מלאכת סותר ששייך התירוץ שכתבתי על קושית הפמ"ג והעו"ש על הר"ן ועל מה שקשה ברש"י דסוף הדבור אלא משמע שהוא במחובר ממש דהוא מדין מלאכת תולש שהוא ככל המלאכות שבעי מתקן בעצם המלאכה וכיון שהוצרך לומר שהוא מקלקל כדי שלא יתחייב מטעם מכה בפטיש, א"כ גם בחתיכה ממחובר שהיה תולש נמי היה פטור במקלקל, ונראה דרש"י סובר כשיטתו בב"ק דף ל"ה דבמקלקל נמי הוא בגדר מלאכה דהא פוטר שם מתשלומין בהזיק בשבת בהבערה כשלא צריך גם לאפרו שהוא מקלקל שהתוס' שם /ב"ק לה/ הקשו עליו של"ד לשוגג שיש בו איסור מלאכה ובמקלקל אין כאן איסור מלאכה, וצריך לומר דרש"י סובר דמקלקל נמי הוא בגדר מלאכה אך שנתחדש לפוטרו מחיובים (וכדבארתי בספרי דברות משה סי' כ"ג טעמו עיין שם), ולכן אף מדאורייתא יש איסור במקלקל אבל הוא דוקא בשאר אבות מלאכות שעצם המעשה הוא המלאכה שזה הא ישנו גם במקלקל אבל במכה בפטיש שבעצם המעשה ליכא גדר מלאכה רק מצד מה שנעשה ממעשיו חשיבות דבר גמור היא המלאכה אין שייך זה במקלקל שאין שום חשיבות מזה וממילא ליכא במקלקל דמלאכת מכה בפטיש שום איסור. ולכן כתב רש"י דבחתיכה ממחובר שהוא תולש היה אסור משום שאף במקלקל הוא איסור מדאורייתא אף שאין מתחייבין ולא היה שייך להתיר גם בבין השמשות, אבל כיון שהוא תלוש שאין האיסור אלא מצד מכה בפטיש לכן כיון שהוא מקלקל שרי לגמרי וכן בשבירת חבית קטן שהוא רק מדין מכה בפטיש כתב שפיר רש"י דאין במקלקל שום איסור בשבת, ולפ"ז מתורץ גם קושית העו"ש והפמ"ג מאיסור דמגדל גדול אף בלא תירוץ דלעיל משום דבמגדל גדול שיש בו מלאכת סותר אם היה בשבירת המגדל בעצמו שהיה זה סותר ממש היה אסור לרש"י אף במקלקל ממש בלא שום תיקון גם מדאורייתא ולא היה נותר בביה"ש, ואולי יהיה ניחא לפ"ז מה שהיה ניחא להמג"א אליבא דרש"י דלכן כשתירץ דברי הר"ן אף שעל רש"י ליכא תירוץ זה היה ניחא שתמוה מאד כדהקשתי עליו, דלפ"ז על רש"י לא קשה משום דסובר בשאר מלאכות שגם מקלקל הוא איסור מדאורייתא אך שלא מתחייבין ורק במכה בפטיש סובר שליכא איסור, אבל על הר"ן הקשה שפיר דהר"ן הא סובר דבמקלקל גם בכל מלאכות ליכא איסור מדאורייתא כמו במכה בפטיש, אך שאסרו מדרבנן בין בשאר מלאכות בין במכה בפטיש, והתירו לצורך שבת, דא"כ גם במגדל גדול הי"ל להתיר, אך גם על הר"ן לא קשה כתירוץ הראשון שכתבתי שסותר שאני, ונתבאר שיטת רש"י והר"ן בטוב בלי פקפוק.

ואחרי שתירצתי שיטת רש"י ור"ן בהיתר שבירת החבית, נחזור לדינא שלדידהו מותר לקרוע השק ליקח הצוקער וכן לקרוע שק של בגד וכן לפתוח בשבירה תיבת השפראטן וכל הקענס אף שהם של מתכת, כיון דהוא מקלקל בעצם המלאכה אף שהוא מתקן לענין ליקח האוכלין מאחר שהם כלים קטנים דלית בהו משום מלאכת סותר, ולהרשב"א והריטב"א כאן והמרדכי פ' הבונה בשם הרא"מ מותר משום שאין בנין וסתירה בכלים, ואף לדידהו מסתבר שההיתר הוא רק לצורך שבת, ועיין בחדושי אנשי שם שעל המרדכי שם, וכן הוא לתירוץ ראשון של התוס' בעירובין דף ל"ד ד"ה ואמאי, וכן הביאו התוס' שם וכאן מירושלמי, וכן מסיק הגר"א בסי' ש"ד סק"ג. אבל התוס' כאן ובעירובין בתירוץ ב' והרא"ש סברי דדוקא בחבית של מוסתקי דהיא חבית שבורה שמדובקין שבריה בזפת מותר אבל בחבית שלימה אסור עיין שם.

ענף ד והנה לתוס' שבת /קמ"ו/ משמע שהוא רק מדרבנן דהא הביאו מביצה דף ל"ג שמוקים הגמ' הא דשובר את החבית במוסתקי משום דמקשה לר"א שאוסר לקטום להריח גזירה שמא יקטמו לחצוץ שיניו שחייב חטאת מ"ט לא אסרו לשבור את החבית לאכול הגרוגרות שמא יתכוין לעשות כלי, וסברי שהקושיא היא אף לרבנן משום דאף דלא אסרו לקטום להריח הוא משום דאף לחצוץ שיניו סברי שאין בו איסור דאורייתא אבל בשובר את החבית שבמתכוין לעשות כלי הוא איסור דאורייתא יש לגזור כמו לר"א, ולכן גם לדידהו צריך לאוקמי במוסתקי שלא שייך לגזור בהו דמחמת גריעותו לא חייס עליה וליכא למיחש שמא יתכוין לעשות כלי, ולפ"ז יש ג"כ להתיר בשק של ניר שלא יחוס עליה דגרוע הוא מחבית של מוסתקי וליכא למיגזר שמא יתכוין לעשות כלי, אבל לקרוע שק של בגד יש לאסור דאפשר שיחוס עליה ויש לגזור שמא יתכוין לעשות כלי. ולשבור תיבת שפראטן וכל הקענס יש לידע דרך המדינה, דאם דרכם להשליכם לאשפה ואין חסים עליו אף עניים יש להתיר, ואם יש אנשים שחסים עליו ומשתמשין בו לאיזה דבר יש לאסור מצד גזירה שמא יתכוין לעשות כלי, ואף לעשירים יש לאסור באותן מקומות.

ובתוס' ביצה שם /ל"ג/ ד"ה כי תניא פירשו בטעם אחר דמחמת שבמוסתקי היא חבית רעועה יחוס עליה דלק יקלקל ויעשה נקב לכל הפחות שיוכל עיין שם וכוונתם צריך לפרש דלא יסמוך על מה שיתקן אותם אחר שישברוהו לעשות בפתח נאה דירא שמא יקלקלהו לגמרי וישמור מתחלה לעשות הנקב לכל הפחות שיוכל וישאר בנקב שיעשה בלא תיקון יותר וזה עצמו לא הוי תיקון דעכ"פ נתקלקל מבתחלה, ולפ"ז אין להתיר אף בשק של ניר ותיבות הקענס אף במקומות שמשליכין שהרי הם בריאין ולא שייך טעם זה, אבל מסתבר שאם אינו חס עליה כלל כמו של ניר ודאי אין לחוש לכוונת עשיית כלי כסברת התוס' והרא"ש דשבת ורק בחבית של מוסתקי סברי בביצה שחס עליה ולכן פירשו טעם שמחמת זה אין לחוש אבל כשודאי לא חס אין לחוש גם לדידהו כטעם תוס' והרא"ש שבת.

אבל התוס' עירובין /לה/ בתירוץ ב' סברי דבחבית שלימה אסור מדאורייתא מחמת דיש בנין וסתירה גמורה אף בכלים ובמוסתקי מותר שכיון שהם רק חתיכות מדובקות לא הוה בנין וסתירה גמורה ואינו בכלים וזהו גם כוונת הר' יצחק בתוס' עירובין וכן כתב הרא"ש בעירובין. ותמוה שם ברא"ש שכתב גם טעם רש"י שלא גזרו שמא יתכוין לעשות כלי מחמת גריעותו, הא בלא זה ליכא למיגזר משום שאף אם יתכוין הוא רק מדרבנן דאין בנין כזה בכלים דאם היה מדאורייתא בנין כזה היה גם סתירה מדאורייתא והיה אסור גם במוסתקי מצד עצמו מדינא כמו בשלימה לדידהו, ובתוס' לא הזכירו בעירובין טעם רש"י וכן הוא כמפורש בתוס' ביצה שלתוס' עירובין א"צ לטעם רש"י, וזה שכתבו שם דכיון שהם מדובקים בזפת ואין החתיכות שלימות לא הוי שום תיקון כלי, כוונתם מדאורייתא דהא מפורש תנן שלא יתכוין לעשות כלי אלא דכיון דאינו תיקון כלי מדאורייתא רק מדרבנן אין לגזור ולאסור לשבור, אבל הרא"ש שכתב כתוס' והזכיר גם טעם רש"י הוא תמוה.

וצריך לומר ששובר הרא"ש דאף במוסתקי אם יתכוין לעשות כלי אף שאינו בונה יתחייב מטעם מכה בפטיש דעכ"פ גמר מלאכה הוא, והוי להרא"ש במוסתקי כמו לרש"י בכלי שלם שאף ששובר שאין בנין בכלים כלל מ"מ חייב מטעם מכה בפטיש מחמת גמר מלאכה, ואף במוסתקי חייב לרש"י מטעם מכה בפטיש דהא מוקים למתני' במוסתקי ומ"מ חייב במתכוין לעשות כלי, וכן הוא להרא"ש במוסתקי לבד וא"כ עדיין יקשה מ"ט לא גזרו שמא יתכוין לעשות כלי ולכן צריך לטעם רש"י שאין לגזור מחמת שלא יחוס מצד גריעותו אבל שלא במוסתקי אסור מצד עצמו מחמת שיש סתירה בכלים ולמלאכת סותר סגי בתיקון שהוא לאכול עתה כדלעיל. והתוס' סברי דבמוסתקי ליכא אף מכה בפטיש משום שאין בזה שום חשיבות על מה שנעשה, רק מדרבנן אסרו מטעם בונה לכוין לעשות כלי ולשבור לא אסרו משום צורך שבת לכן לא הוצרכו לטעם רש"י.

עכ"פ לתוס' עירובין והרא"ש שם אסור לשבור כלי שלם מדין סתירה שלזה מה שצריך להגרוגרות שבו לאוכלם עתה הוא נחשב תיקון ואסור מדאורייתא, וא"כ אסור לדידהו לקרוע השק ליטול הצוקער ולשבור תיבות השפראטן וכל הקענס מדין סותר מדאורייתא וכן פסקו גם הטור והש"ע /או"ח/ בר"ס שי"ד שבחבית שלימה אסור מדינא מטעם שיש סתירה בכלים ורק בחבית מוסתקי מותר, והרמ"א מצריך שיהיה גם כלי קטן שלא מחזיק ארבעים סאה משום דסובר דבנין רעוע הוה אף במוסתקי ובקרקע הוה אף בזה בנין ולכן כשמחזיק מ' סאה שהוא כאהל שבקרקע לרש"י ור"ן והרבה ראשונים דאף דאמרו רבה ורב יוסף בעירובין שם /לה/ טעם זה רק לר"א אבל לאביי הא פרש"י שלכו"ע הוה אהל. ולכן סובר הרמ"א שלא יפלגו בזה אף המתרצים הא דעירובין מטעם שיש בנין וסתירה בכלים דאף שיכלו לתרץ דאיירי במגדל גדול מ"מ תירצו מטעם שיש סתירה גם בכלים משום דסברי דכן האמת מהא דשופתא בקופינא, וא"צ לאוקמי במגדל גדול דוקא, וכן מפורש בתוס' עירובין דלא מחמת הקושיא חידשו זה שיש בנין וסתירה בכלים אלא דאף שיש לתרץ דאיירי במגדל גדול תירצו מחמת שיש סתירה גם בכלים מהא דשופתא בקופינא וממילא יש להם תירוץ גם אם איירי בכלי קטן ולא חזרו כלל מחדוש דתירוץ ראשון דמגדל גדול הוי כאהל ושייך בו גם בנין וסתירה הרעוע אף שאינו בכלים, ופסק הרמ"א כמותם. וכן מפורש בב"י שזה שלא סמכו על תירוץ ראשון דאיירי במגדל גדול הוה מחמת הא דשופתא בקופינא דגם בכלי קטן יש בו בנין וסתירה גמורה וא"כ אין הכרח שיחזרו מהא דגדול יש לו דין אהל. וכן משמע גם שיטת הב"י דהא הוא פוסק דדוקא במוסתקי שרי וא"כ בהכרח שגם הא דמותר להתיר ראש החבית בסיף איירי נמי במוסתקי כדאיתא במג"א סק"ז ומ"מ הביא הב"י מתה"ד בשם או"ז דאיירי בקטנה דאינה מחזקת יותר מ' סאה אבל מחזקת אסור ומשמע ששובר גם הוא כן להלכה אף שלדידהו איירי במוסתקי דוקא א"כ חזינו שגם הוא סובר כהרמ"א. וצע"ק על שלא כתב זה בש"ע. עכ"פ שיטת הרמ"א נכונה ומקורה מתוס' ומוכרח כן גם דעת הב"י, ולא קשה כלום קושית ערוך השלחן עליו בסעי' ח' שכיון שפוסק חלוק דבין גדול לקטן הו"ל לפסוק שמותר לשבור גם שלימה כיון שנסתלקה הקושיא מעירובין, דהא לא משום קושיא זו פסקו כן אלא מהא דשופתא בקופינא.

ועיין ברשב"א ביצה שם /ל"ג/ שהקשה על שיטת התוס' עירובין קושיא גדולה דהא לר' אחא בר יעקב שם לא איירי מתני' דשובר אדם את החבית במוסתקי ולא נאסר מחמת סתירה וכן הקשה הגר"א בסק"ד בסופו שמביצה מהמקשה אדרבה מוכח

שמותר אף בשלימה מצד סתירה דהא כל קושיתו היא רק משום גזירה והיא קושיא גדולה מאד. ולפ"מ שכתבתי להרא"ש שאף במוסתקי חייב בנתכין לעשות כלי מטעם מכה בפטיש יש לומר שגם ר' אחא בר יעקב ידע שאיירי במוסתקי ומ"מ הקשה שהי"ל לאסור לשבור דלמא יתכין לעשות כלי ותירץ ר' אשי דכין שתניא ההיא במוסתקי שאני שאין לחוש שיתכין לכלי מחמת גריעותו, ואף שהוא קצת דוחק מ"מ צריך לפרש כן לדידהו.

ענף ה והנה הרמב"ם פסק דיש בנין בכלים בפ"י משבת הי"ג בעבד חביתא ובשופתא דקופינא ומ"מ פוסק בחבית דמותר לשבורה ליקח הגרוגרות בפכ"ג ה"ב ומדסתם משמע דאף בחבית שלימה מתיר וכן איתא בק"נ פ' חבית. ועיין בש"ג שכתב שמוכרחין לומר שהרמב"ם סובר כתוס' דדוקא במוסתקי שרי אף שסתם כיון שסובר דיש בנין בכלים אבל לא נכון כלל דודאי היה מפרש אם היה מתיר רק במוסתקי ולא היה סותם שיטעו להקל שלא כדן, וכן הרי"ף סתם והשמיט אוקימתת רב אשי דאיירי במוסתקי והוכיח מזה הרשב"א בביצה שסובר דמותר לשבור אף שלימה וכן ברור שסובר גם הרמב"ם. ולכאול הוא תמוה טובא. ומש"כ הק"נ דהרמב"ם סובר כהר"ן ביצה שם דלרבנן דר"א דסברי דקוטם לחצוץ בו את שיניו אינו אלא משום שבות הוא מטעם דסברי דעשיית כלי בקטימה ולא בסכין שהוא שלא כדרכו לא מיתסר אלא מדרבנן, ולכן גם בעושה כלי ע"י שבירה שהוא שלא כדרכו לא מיתסר אלא מדרבנן אף כשמכין לעשות כלי ומש"ה כי לא מיכין שרי אף לכתחלה עיין שם, אינו תירוץ כלל על הרמב"ם דסובר דיש בנין בכלים, דהא הוא טעם רק אם השבירה בעצם היה מותר מצד שאין סתירה בכלים רק שהיה לן לגזור דלמא יתכין לעשות כלי שאסור היה זה טעם נכון דכין שאף כשיכין לכלי אינו אסור לרבנן אלא מדרבנן מחמת שהוא עשיית כלי שלא כדרכו אין לגזור בלא מתכין לכלי, אבל להרמב"ם שיש בנין בכלים הא יש גם סתירה בכלים וא"כ כשם שאסרו מדרבנן הבנין שלא כדרכו כ"כ ודאי אסרו הסתירה שלא כדרכו ככל מלאכה שלאחר יד שאסרו מדרבנן דמ"ש סתירה מבנין, וגם הא בסתירה מסתבר שלא שייך שיהיה סתירה שלא כדרכו וגם בשבירת החבית הוא סתירה כדרכו וא"כ יהיה אסור לשבור מצד עצמו לא רק מדרבנן אלא גם מדאורייתא. וצע"ג כוונת הק"נ שאין תירוץ כלום.

ועיין בערוך השלחן /או"ח סי' שיי"ד/ סעי' ה' שכתב שהרמב"ם סובר מחמת דמקלקל הוא ואיסורו רק מדרבנן בזה הקלו בכלים לומר שאין סתירה בכלים, וזה ודאי הוא מלתא בלא טעם לומר שיקילו רבנן בכלים יותר אם האיסור שוה ולא משמע כן מכל הראשונים, אלא מה שמחלקי להקל בכלים שדוקא בבנין גמור יש בנין הוא מדאורייתא אבל אם מדאורייתא שוין באיסור אין מקום לומר שיקילו רבנן בכלים, וגם מתוס' ורא"ש שהוצרכו לומר מחמת דסברי דיש סתירה בכלים דאיירי במוסתקי חזינן בפירוש שאין חלוק בזה דאף שמקלקל יש סתירה בכלים לדידהו כמו בקרקע ולא הקלו בכלים יותר מבקרקע, ופלא שהביא עוד מדברי התוס' ראייה לדבריו בעת שאדרבה הם סותרים לדבריו, אך אולי יש לומר בשיטת הרמב"ם כדבריו מטעם מקלקל אבל יהיה מותר גם בכלי גדול ואף בקרקע ובעירובין איירי בשל אבן כירושלמי שאינו יכול לשבורה ויהיה דלא כהר"ן שאף לטעם זה מסיק דדוקא בכלי קטן מטעם דבארתי שלפ"ז להרמב"ם שיש סתירה גם בכלים היה לו לאסור ונצטרך לומר שפליג הרמב"ם על הר"ן בזה והוא דוחק דלמא שבארתי טעם הר"ן הוא נכון מאד.

והנכון לע"ד דהא גם על הר"ן קשה דגם הוא סובר דיש בנין בכלים כדאיתא בדבריו ר"פ הבונה א"כ איך מותר בכלי קטן הא אוסר בכלי גדול מטעם דיש סתירה א"כ גם בקטן הרי כיון שיש בנין יש סתירה ואיך כתב בכאן דאין סתירה בקטן וסותר דברי עצמו ועיין בב"י שהקשה זה ותירץ שהר"ן מחלק בפ' הבונה דבעושה כלי מתחלתו או כלי שנתפרק וצריך אומן בחזרתו לא מיקרי בנין בכלים אלא עושה כלי מיקרי ומיחייב משום בונה אבל בכלי שנתפרק וא"צ אומן בחזרתו אין בנין בכלים והביא כן גם מהמ"מ פ"י הי"ג. ולכאורה אינו מובן במה מחולקין דברי הר"ן מדברי התוס' שלהתוס' א"א לחלק בין גדול לקטן בשלם ולהר"ן יש לחלק, וצריך לומר כוונתו שהר"ן אינו מחלק בין בנין גמור וסתירה גמורה לבנין וסתירה גרועה, אלא רק בין אם הוא כבר כלי לעשיית כלי, דמפרש שמה שאמרו אין בנין בכלים הוא בדוקא אחר שכבר הוא בשם כלי כגון בנתפרקו וא"צ אומן דעדיין שם כלי עליו וה"ה אם מוסיף בו אינו חייב משום בונה דכין דהוא כלי נמצא שעשייתו הוא בכלים וע"ז אמרו אין בנין בכלים אבל בעושה כלי מתחלתו הרי אינו עושה בכלי דהא עדיין ליכא כלי לא מיקרי בנין בכלים אלא הוא בונה כלי וחייב משום בונה וזהו כמעט מפורש בדברי הר"ן שם ויותר מפורש זה בדברי המ"מ שכתב אבל העושה כלי מתחלתו אין לך בנין גדול מזה ואין נקרא זה בנין בכלים שהרי אינו כלי אלא עושה כלי עיין שם, והטעם אולי משום דבקרקע יש חשיבות מלאכה דבונה בכל משהו שעושה שמדבר המיטלטל מחברו להיות קבוע, וכן הוא בכלי גדול שנחשב אהל ודבר קבוע מחמת גודלו הוי כל משהו שמוסיף בנין וכשנוטל הוא סותר בכל משהו שסותר הקביעות שעשה אבל בכלים קטנים שאין קבועין אין שום חשיבות מלאכה על מה שמוסיף אף שנקבע לכלי שלא נתחדש איזה חשיבות על הדבר שהרי הוא מיטלטל כמתחלה וגם אין חשיבות מלאכה על מעשיו מאחר שבלא מעשיו נמי היה בשם כלי, אבל היכא שבמעשיו נעשה בשם כלי כגון בעשה כלי מתחלתו או שנתפרק באופן שצריך אומן להחזירו שבטל מתורת כלי הרי יש כאן חשיבות מלאכה גדולה על מעשיו שהרי ממעשיו נעשה כלי ואין לך בנין גדול מזה, עכ"פ איך שנימא בטעם הדבר הא סברי הר"ן והמ"מ שרק בונה בכלים שישנם כבר בשם כלים אמרינן דאין בנין בכלים אבל בעושה בשם כלי במעשיו עתה יש בנין.

ומוכרח כן להרמב"ם דבפ"י הי"ב פסק שהבונה ע"ג כלים פטור והוא מירושלמי ר"פ הבונה כדאיתא במ"מ אף שודאי הוא בנין גמור דהא בירושלמי מפורש שבנין כמשכן אם היו בונים ע"ג כלים היה פטור דאמר אדנים כקרקע הן אבל אם היו ככלים לא היה חייב משום בונה אף שהוא בנין גמור, וא"כ מאי טעמא מחייב בהי"ג עושה תנור וחביתא ושופתא בקופינא משום בונה, ולכן מוכרחין לומר דסובר הרמב"ם כהר"ן והמ"מ אליביה שבונה בכלים אף בנין גמור אינו בנין אבל עשית כלי מתחלה שעדיין לא היה בשם כלי ובמעשיו נעשה כלי הוי בונה שמפרש לשון הגמרא אין בנין בכלים בדוקא.

ולפ"ז הוא רק בבונה אבל בסתירה ליכא כלל אופן שיחייב בסתירת כלים דהא בעת שסותר היה כלי ונמצא שסתירתו היתה בכלים ואין סתירה בכלים, וגם להטעם שכתבתי אין שייך בסתירה דבהדבר ודאי אין חשיבות מלאכה דהוא מקלקל וכל חיוב במלאכה דסותר הוא משום שצריך לו לבנות כלי אחר וכדומה שג"כ אינו חשיבות על מעשיו מה שנעשה סתור מזה לכן אין בסותר כלי מלאכת סותר. עכ"פ איך שיהיה בטעם הדבר הא סברי דהלשון מדוייק דבכלים אין סתירה וכל סתירת כלים הרי הוא בכלי וא"כ נמצא שאף שבעושה כלי יש בנין מ"מ בסותר כלי אין סתירה. ול"ד להא דאמר /שבת/ בדף קכ"ב אי יש בנין בכלים יש סתירה בכלים, דודאי אי אמרין דיש בנין גם בכלים דהפירוש הוא שאף שהוא כבר בשם כלי יש בנין במה שהוסף בהו בחזרת הדלת דאיירי שם יש גם סתירה בנטילת הדלת דמלאכות בונה וסותר תלויין זה בזה אבל כשאמרין אין בנין בכלים הרי אין גם סתירה אך שבעשיית כלי יש בנין משום דעדיין אינו בכלים אין שייך זה בסתירה דהרי הוא בכלים, וזה פשוט לשיטת הר"ן והמ"מ.

ולכן ניחא מה שמותר לשבור החבית אף שלימה אם היא קטנה ואין כאן מלאכת סותר כדכתב הר"ן בשבת, אבל לנקוב יפה שיהא לפתח אף שבונה לא יהיה מחמת דבכלי הוא מ"מ יהיה אסור מצד מכה בפטיש והיה לן לגזור לאסור גם לשבור לר"א ואוקים ר' אשי לר"א במוסתקי דבשלימה יהיה אסור מדרבנן אבל לרבנן הוא עשיית כלי כלאחר יד ואסור רק מדרבנן אף שיתכוין לנקב יפה ולכן לא גזרו אף בשלימה כדכתב הר"ן בביצה, זהו שיטת הר"ן והוא כוונת הב"י שלכאורה לא מובן כלל מה תירץ בזה ולמה שבארתי הוא נכון מאד.

וכן מוכרח גם שיטת הרמב"ם כדכתב המ"מ אליביה וכדבארתי, ולכן גם לדידיה אף שיש בנין בעושה כלי מ"מ אין סתירה בסותר כלי, לכן פסק דמותר לשבור אף חבית שלימה, [והרמב"ם שסתם משמע שסובר עוד יותר שגם כלי גדול יותר ממ' סאה מותר לשבור דאינו סובר שנחשב כאהל והמשנה דעירובין יתיר כירושלמי בשל אבן שאינו יכול לשוברה, אבל בפמ"ג בא"א סק"ג כתב שגם להרמב"ם יש בנין בכלי של מ' סאה]. וניחא לפ"ז מה שנקט הרמב"ם דין דשבור את החבית בדיני מכה בפטיש בפכ"ג משום שאף כשיתכוין לנקבו יפה אינו ממלאכת בונה רק משום מכה בפטיש, וגם ניחא מה שלא הזכיר בדיני סותר בהט"ו דסותר גבינה או מסיר יד הקרדום חייב משום סותר משום דליכא בזה משום סותר. וזה שכתב שם שפרק עץ תקוע ה"ז תולדת סותר צריך לומר שהוא עץ תקוע מאהל הקבוע שלעיל מזה ולא מכלים.

ולפ"ז ניחא מה שמנפח בכלי זכוכית אין בו משום בונה שנשאר התוס' /שבת/ בדף ע"ד בקושיא לשיטתם, משום דהנפוח שעושה משמע שהוא אחר שכבר נעשה בצורת כלי ע"י הדפוס דלכן אמר לשון מנפח בכלי ולא אמר מנפח כלי זכוכית ואין בנין בכלים כשכבר הם בשם כלי.

ונמצא שיש לנו גם דעת הרי"ף והרמב"ם להתיר אף בחבית שלימה אבל עכ"פ מאחר שרבותינו בעלי הש"ע אסרי בכלי שלם יש לאסור.

ענף ו והנה בבגדים לא מצינו שיהיה שייך בנין וסתירה, משמע דלא שייך רק בכלים של עץ ומתכות וחרס שהחלל שלהם עומד כבנין ואהל, אבל בבגדים שמתקפלים ואינם כבנין אין בהם מלאכת בונה וסותר, וא"כ לקרוע שק אולי יש להתיר גם לשיטת התוס' והרא"ש והטור והש"ע דכיון דאין בו בנין אין בו סתירה.

ואף שלכאורה יש לומר לאידך גיסא דלכו"ע יהיה אסור, דהא קורע הוא ג"כ מלאכה ומלאכת קורע הוא אף בבגד קטן וא"כ כמו שאסור לשבור בכלי גדול או בבנין דיש סותר מטעם דבסותר נחשב מתקן גם בזה שצריך עתה להאכלין שבו אף שאינו תיקון בגוף המלאכה, כ"כ יהיה אסור בשק אף בקטן משום קורע דג"כ סגי רק בתיקון כזה שבסותר. אבל הא איתא בתוספתא פי"ז דשבת ה"ט ופ"ג דביצה ה"ט הובא בב"י ובמג"א /או"ח סי' שי"ד/ ס"ק י"ד קורע אדם את העור שע"פ החבית של יין ושל מורייס, ופי' במנחת בכורים משום הא דאמרין שובר את החבית לאכול גרוגרות עיין שם. וגם בתוס' שבת דף מ"ח משמע דמה שפותר בית הצואר אסור הוא מחמת שמכוין לפתחא אבל אם לעין יפה מכוין היה מותר כמו בחבית וא"כ הרי מפורש דקורע מותר כדי ליקח האוכלין שבו, ולכאורה הא יש לאסור כמו בסותר.

וצריך לומר דבקורע לא נחשב זה שצריך ליקח האוכלין שבו למתקן דאף שבסותר בארתי לרש"י והר"ן שהוא מתקן, הוא מחמת שבסותר כל תיקונו לעולם לא ניכר בשום דבר דאף שיש לו מחמת הסתירה המקום או העצים והאבנים שצריך להם אבל הא אין הכרח להמקום והעצים והאבנים שצריך להם שיהיו מבנין ולא ניכר בהם זה כלל, שלא כמבעיר לבשול קדרה ולאפר שא"א להו להיות בלא הבערה וניכר בהם שהיה הבערה שלכן אף שהתיקון הוא לא בעצם ההבערה אלא לגבי דברים אחרים נחשב זה כתיקון ההבערה עצמה דבמקום ועצים ואבנים לא ניכר שהיה סתירה משום שאין הכרח לזה ולכן אף שלמקום זה ועצים אבנים /ואבנים/ אלו שהיו בבנין היו מוכרחין לסתירה לא ניכר זה ואין שייך להחשיב תיקון הווייתם מהסתירה, ומ"מ חייב בסותר אלמא דבסותר סגי בתיקון כזה ובהכי חייבה רחמנא כדאיתא בתוס' /שבת/ דף ל"א, אבל בקורע לא מבעיא כשצריך לתפירתו לעשותו לשתי חתיכות שכל תפירת בגד הוא כן אלא אף אם רק במקום קטן קורע מחמת דעביד כי כיסתא ולתפור אח"כ כהוגן שרק בדרך מקרה מחמת שקלקלו באריגה או בתפירה הוצרך לזה, מ"מ אחרי שכבר הוצרך לזה ניכר לעולם שהתיקון בהתפירה נעשה בקריעה לכן יש להחשיב תיקונו שהוא בהקריעה, והוא כמו הבערה לבשול קדרה, וכיון שמצינו בו תיקון ממש הניכר שהוא רק מהקריעה הוא ככל מלאכות שלא סגי בהתיקון במה שצריך עתה למה שמקלקל בקריעה ליקח האוכלין שאין ניכר בהם שום תיקון שאין התיקון רק לו עתה ולא במה שעשה ואין להחשיבו מתקן. ולכן תניא בתוספתא שמותר לקרוע ליקח היין והמורייס, וא"כ אף התוס' והרא"ש והטור והש"ע מסתבר שידודו בזה משום

דבבגד ושק אף לדידהו ליכא משום בנין וסתירה אלא משום תופר וקורע ובקורע פטור מצד מקלקל ולכן מותר לצורך שבת, דרך בכלי עץ וחרס ומתכות וזכוכית וכדומה אסור לדידהו דסברי דיש סתירה בכלים ובסותר סגי גם בתיקון זה כדבארתי.

ויש ראייה גדולה מהא דבפוחת בית הצואר שא"ר יהודה אמר רב שחייב חטאת /שבת/ בדף מ"ח, פרש"י דהוא משום מכה בפטיש, וכתב הב"י /או"ח/ בסי' ש"ז שזה שאינו חייב משום קורע הוא משום דלא מיחייב משום קורע אלא בקורע ע"מ לתפור, וכן כתב הריטב"א במכות דף ג' הובא בכ"מ פ"י ה"י ע"י שם והוא תמוה כדהקשה העו"ש שרמז המג"א בסק"י והביא אותו הפמ"ג בא"א שם ובמחה"ש מהא דחייב אף בקורע בחמתו לר' יהודה דמחייב במלאכה שא"צ לגופה כמפורש בגמ' /שבת/ דף ק"ה והכא היא צריכה לגופה ויתחייב גם לר"ש מטעם קורע וכתב המח"ש שלא מצא תירוץ לקושית העו"ש ופלא על המג"א שלא חש לקושיא זו וכתב דלא כעו"ש בלא שום טעם, בשלמא בהיה פתוח וחרז ותפרו שכתב הרמ"א, שג"כ החיוב בפתחו הוא מטעם מכה בפטיש ולא משום קורע כדכתב הריטב"א והכ"מ לפי' ר"ת, יש לתרץ בדוחק כדתיירץ הפמ"ג בא"א שם אות י"א דקורע אינו אלא בבגד גופיה ולא בתפירות כמו במשכן שהיו קורעין ביריעה גופה, אבל לרש"י שקורע בבגד גופיה מ"ט לא יתחייב משום קורע.

ולכן הנכון לע"ד שצריך לומר דרוב בנ"א תופרין באופן שאין צורך לקרוע כדי לפתוח בית הצואר אלא שמתחלה הוא נעשה בבית הצואר פתוח כמו שתופרין בזמננו רק שאירע שטעה ותפר באופן שהיה סתום והוצרך עתה לקרוע כדי לפתוח בית הצואר נמצא שאין פתיחת בית הצואר תיקון המוכרח לקריעה ואף אחר שהוצרך לזה לא ניכר שהוא נעשה ע"י קריעה ואין להחשיב תיקון זה מתקן למלאכת קריעה ונשאר עצם הקריעה בלא תיקון שהוא כמו דין מקלקל ופטור מצד קורע, ול"ד לקורע על מתו ובחמתו שהרי הוא תיקון הקריעה ממש בעצם, ולכן הוצרך רש"י לומר שהוא מטעם מכה בפטיש, והוא ראייה גדולה למה שבארתי דבמלאכת קורע צריך שיהיה תיקונו ניכר שהוא מקריעה, וא"כ כ"ש ליקח אוכלין שאין להחשיבו מתקן למלאכת קורע שיש להתיר לצורך יום טוב.

ולמה שבארתי כ"ש לפר"ת שכבר היה פתוח שודאי אין הפתיחה מתיקוני מלאכת קורע שלא היה הכרח שיסתמו וא"כ ודאי שלא ניכר שהיה קריעה וא"צ לטעם הפמ"ג שהוא דוחק.

אך מלשון הרמב"ם שנקט לדין פותח בית הצואר בדיני קורע משמע שמחייב מטעם קורע וכן כתב בערוך השלחן סי' ש"ז סעי' כ"א להרמב"ם, וצריך לומר בטעמו שסובר דרך כשאין התיקון בהקריעה עצמה אלא לגבי דברים אחרים בעיני שיהיה ניכר שהוא מהקריעה אבל בפוחת בית הצואר שהקריעה עצמה הוא התיקון אחרי שהיה סתום א"צ שיהיה ניכר שהיה זה ע"י קריעה, ורש"י ודעימיה סברי גם בזה דעכ"פ כיון שאין עושין פתיחת בית הצואר בקריעה רק שבמקרה נזדמן זה לא נחשב זה מעיקר מלאכת קריעה אלא כמתקן לגבי אחרוני שצריך שיהיה ניכר שהיה בקריעה דוקא לתקונו, כמו בקורע ע"מ לתפור שזהו עיקר מלאכת קריעה שיש בה צורך קבוע או שהוא ניכר וזה היה במשכן שהתיקון היה ניכר שהוא מקריעה ויש למילף מזה רק דוגמתה שהתיקון יהיה ניכר מקריעה אף אם אפשר לתקונו גם שלא בקריעה וכ"ש כשא"א תיקונו אלא בקריעה כמו קורע על מתו ובחמתו שיש למילף אבל פתיחת בית הצואר שלתיקונו כדרך האומנים א"צ לקריעה ואף אחר שנזדמן במקרה שצריך לקריעה לא ניכר זה לא נוכל למילף שיחשב מתיקוני הקריעה והוי כעושה קריעה בלא תיקון שאינה מלאכה ואף שגם אינו מקלקל בקריעה זו, מ"מ הא לגדר מלאכה בעיני שיהיה מתקן דוקא דאם אינו מתקן יש לו דין מקלקל.

ענף ז וזהו לע"ד כוונת רש"י /שבת/ בדף ע"ג שכתב אבל קורע שלא לתפור לא הוי במשכן דלכאורה קשה טובא אף אם נימא שסובר דבעיני דוקא ע"מ לתפור שלא כסוגיא דקורע על מתו /שבת/ בדף ק"ה דאיזה טעם הוא וכי בעיני שיהיה אותו התיקון עצמו שהיה במשכן הא ילפינן בכל אבות כמה תולדות שאינם שייכים כלל למה שהיה במשכן ולהתיקונים שהיו שם ומ"ט לא נילף מקורע ע"מ לתפור שהיה במשכן, גם קורע לתיקון אחר כהא דעל מתו ובחמתו למאן דמחייב מלאכה שא"צ לגופה דהוא תיקון השייך להקריעה עוד יותר מע"מ לתפור ומ"ש האי תיקון מהאי תיקון. אבל לפ"ז ניחא דרש"י מפרש דמה שאמר ע"מ לתפור בא להוציא באם הקריעה אינה לדבר שמוכרח לזה בעצם וגם אינו ניכר שייכותו לזה, שאינו בכלל מלאכת קריעה אלא מה שניכר שהוא מקריעה, משום דבמשכן אף שהקריעה היתה לצורך מה שנזדמן במקרה שנפל דרנא בהיריעה אבל היתה ע"מ לתפור שניכר שהתיקון בא מהקריעה ואין למילף מזה דבר שלא ניכר, ויש למעט מזה רק פתיחת בית הצואר וכדומה שרק אצלו נזדמן שצריך לקורע שאינו ניכר שאינו בכלל מלאכת קריעה, אבל קורע על מתו ובחמתו שתיקונו מוכרח לקריעה ודאי ילפינן מקורע ע"מ לתפור שהיה במשכן עוד מכ"ש להמחייב א"צ לגופה כמפורש בדף ק"ה.

וזה יש לפרש גם בכוונת התוס' /שבת/ בדף ע"ג ד"ה וצריך שכתבו דאפילו לר' יהודה דמחייב במלאכה שא"צ לגופה בעיני בזומר שיהיה צריך לעצים להתחייב משום קוצר דלא מיקרי בעצים קוצר אלא בענין זה מידי דהוה אקורע ע"מ לתפור, שלכאורה קשה כדהקשה רעק"א בגליון הש"ס שם מהא דקורע על מתו חייב, ועוד הקשה דבניחא ליה בעצים להשתמש בהם אלא דעתה אינו עושה בשביל זה מיקרי צריכה לגופה כהא דבתולש עולשין בארעא דיליה שחייב בכל שהוא מצד שמייפה את הקרקע אף שלא נתכוין ליפוי הקרקע ולא עשה בשביל זה, ונשאר בקושיא עיין שם ובס' דרוש וחדוש. אבל למה שבארתי ניחא דכוונתם דמקורע ע"מ לתפור שמצריך במתני' ולא סגי בתיקון שאינו ניכר שהוא בא מקריעה אף שעכ"פ עתה הוצרך לקריעה דוקא, שמעינן דלא עצם המעשה לבד היא המלאכה והתיקון הוא רק פרט ותנאי בדין החיוב, שצריך שגם יתקן בהמלאכה שעושה דא"כ היה סגי בכל תיקון שיהיה אף שלא ניכר, כיון שעכ"פ עשה עצם המלאכה והיה בתיקון, אלא ודאי דגם התיקון הוא שייך לעצם המלאכה, דהמעשה עם התיקון יחד הוא המלאכה ולכן כיון שהתיקון אינו ניכר שהוא מהקריעה אינו שייך לו להצטרף ונשאר רק מעשה הקריעה לבד דאינה חשובה מלאכה, וא"כ הוכיחו מזה שגם בזומר להצמיח האילן

וא"צ לעצים אף שהמעשה שעושה הוא מעשה קוצר והי"ל להתחייב גם משום קוצר ואף שצריך שיהיה תיקון הרי יש כאן תיקון שנצמח מזה האילן דמ"ש תיקון דצריך לעצים או תיקון דצמיחת האילן, ואף שגם משום נוטע חייב דמעשה זו דזמירה בגפנים הוא מצמיח היה לו להתחייב תרתי אף בא"צ לעצים כלל כגון שמשליכם לאבוד או שאינם ראויים לעצים, משום תיקון זה דצמיחת האילן לבד. ובשלמא לר"ש דבעי צריכה לגופה ניחא שאין לחייבו משום קוצר דהא אם לא היה נצמח שם ענפים מרובים ולא היה צריך לזימור נמי היה ניחא לו, ולכן אין לחייבו על המעשה רק מצד הצמיחה שלכוונה זו עשה בזמירתו שהוא רק חדא משום נוטע, אבל לר' יהודה דמחייב בא"צ לגופה מ"ט לא מחייב תרתי גם משום קוצר כיון שעשה מעשה הקצירה והוא מתקן בזה לענין צמיחה ולא מקלקל, אבל מכיון שמקורע שמצריך ע"מ לתפור ולא סגי בתיקון שאינו ניכר שמעינן שהתיקון הוא מהמלאכה גופה שהמעשה יחד עם התיקון הוא המלאכה לכן כיון שהתיקון הוא לצמיחה אינו שייך זה למלאכת קוצר אלא למלאכת נוטע ולכן אינו חייב אלא חדא משום נוטע. ורק בצריך לעצים שיש בכאן ב' תיקוני' תיקון מה שצריך לעצים ששייך למלאכת קוצר ותיקון הצמיחה ששייך לנוטע חייב תרתי, וכן הוכיחו מהא דכבשים ושלקות שסחטן לגופן שמותר אף שלמימיהן חייב חטאת לר' יוחנן שלא נחשב תיקון מה שסוחט שלא יהיו שם המים אף לר' יהודה שמחייב בא"צ לגופה, משום שכיון שהתיקון הוא מהמלאכה גופה שאין שייך זה בתיקון זה שלא יהיו שם מים שלא שייך למלאכת דישה דאין דרך דישה בכך והוי כמעשה בלא תיקון שחסר עדיין עיקר המלאכה, וזהו פירוש נכון ואמת בתוס' ומתורצים קושיות רעק"א דודאי סברי גם התוס' דקורע בחמתו ועל מתו שחייב, וכשראוין לעצים להשתמש בהם נחשב צריך לעצים וחייב תרתי בין לר' יהודה בין לר"ש וכוונת התוס' כשודאי א"צ לעצים כגון באין ראויים לעצים או במשליכן כדבארתי בדבריהם.

ואף להרמב"ם דסובר דפותח בית הצואר חייב משום קורע שבארתי שסובר דכיון שהקריעה עצמה הוא התיקון לא בעינן שיהא ניכר ואף רק מה שבמקרה נזדמן שהיה צריך להקריעה, נמי יכול לתרץ כתוס' וכדבארתי משום שגם לדידיה הוי התיקון מהמלאכה גופה אך אף בלא ניכר סובר ששייך להקריעה כיון שעתה אחרי שהיה סתום הוי הקריעה עצמה התיקון והוי ביחד המלאכה דקריעה, כמו בתיקון דע"מ לתפור, אבל אם התיקון אינו שייך להמעשה גם להרמב"ם חסר עיקר המלאכה עדיין, ולכן בזומר כשא"צ לעצים שתיקון הצמיחה אינו שייך לקוצר אלא לנוטע פטור משום קוצר, אך לדידיה אין להביא ראיה מע"מ לתפור אלא מכבשים ושלקות שסחטן לגופן, אבל עכ"פ תירוץ התוס' יש לתרץ גם לדידיה, ולכן לא קשה עליו קושית התוס' אף שסובר דלא בעינן ע"מ לתפור וסובר דמלאכה שא"צ לגופה חייב ומ"מ פוסק דדוקא בצריך לעצים חייב משום קוצר, ועיין במ"ב /או"ח/ בבאור הלכה ס"ס ש"מ שעמד בזה ולפ"מ שבארתי א"ש. ומש"כ שם בבאור הלכה לתרץ קושית רעק"א דחוק מאד והנכון כדבארתי. זהו מה שנראה במחלוקת רש"י והרמב"ם בפתיחת בית הצואר אם יש בו משום קורע אבל בקורע ליקח אוכלין שודאי הוא תיקון רק לדבר אחר גם הרמב"ם יודה דפטור משום קורע מטעם דבארתי דבזה לא יפלוג ארש"י ודעימיה, ולכן מותר לצורך שבת כמפורש בתוספתא.

והמחבר בב"י שכתב כרש"י שאין בפתיחת בית הצואר משום קורע אלא משום מכה בפטיש, והביאו המג"א /או"ח שי"ז/ בסק"ו ובסי' ש"מ בסופו פסק דהמפרק ניירות דבוקים ה"ז תולדת קורע והוא סותר לכאורה הא דסי' שי"ז, ועיין בנשמת אדם כלל כ"ט שהקשה זה ונשאר בצ"ע, ובמ"ב בבאור הלכה שם כתב דחזר בו /או"ח/ בסי' ש"מ מהא דסי' שי"ז, וזה לא נכון כלל דהא את הש"ע חיבר אחר שחיבר כל ספר הב"י ואם כבר כשחיבר ספר הב"י חזר בו בסי' ש"מ איך כתב אח"כ כשחיבר ספר הש"ע בסי' שי"ז עוד הפעם כרש"י דהא לא הזכיר משום קורע אלא כתב שמתקן מנא הוא, משמע דזה עצמו הוא המלאכה משום שתיקן בזה המנא שגמרו וכדפי' במ"ב, ואח"כ עוד הפעם חזר בו ולכן א"א לומר כן כלל, וגם בכלל לא מצינו בחבורו שיחזור בו ויסתור את עצמו וא"כ קשה טובא. ולפ"מ שבארתי יש ליישב דבמפרק ניירות דבוקים ניכר שהיו דבוקים ונתפרקו כידוע ברוב הפעמים וא"כ ניכר שהיה התיקון דוקא מקריעה אחרי שהיו כבר דבוקים והוי כמו קורע ע"מ לתפור שהיה במשכן אחרי שנפל דרנא ביריעה שהיתה מלאכה מחמת שניכר שהוא מהקריעה וגם נחשב צריכה לגופה וחייב אף לר"ש, וכן ממש הוא מפרק ניירות דבוקים שניכר שהיו דבוקים ונתפרקו שחייב מחמת קורע ואף לר"ש, ולכן אף שפסק הש"ע בפתיחת בית הצואר כרש"י שאין בו משום קורע שהוא מחמת דהתם אין ניכר שתיקונו בא מהקריעה ואין שייך למעשה הקריעה כדבארתי שפיר פסק במפרק ניירות דבוקים שחייב משום קורע דבזה גם לרש"י והריטב"א יש בו משום קורע משום שניכר שנתפרקו ושייך תקונו למעשה הקריעה כדבארתי, וכן הוא גם בעורות דבוקים שמחייב הש"ע שהוא משום שגם בעורות ניכר שהיו דבוקים ונתפרקו, ואף להפוסקים כר"ש שפוטרו במלאכה שא"צ לגופה מחייבי הכא כיון דהוא ממש כמו הקורע בנפל דרנא ומתורץ קושית הנשמת אדם והמ"ב.

ועיין בבאור הלכה שכתב טעם אחר בזה שאין משום קורע בפתיחת בית הצואר לרש"י דמלאכת קורע הוא דוקא כשמקלקל בעת הפעולה אלא שמכיון שבביל איזה תיקון ולא בפותח בית הצואר דמשוי ליה מנא ע"י הקריעה עצמה, ואינו נכון כלל והוא בלא טעם ובלא מקור מגמ', ואף שבמשכן היה מלאכת קורע בנפילת דרנא ביריעה שהיה קלקול ע"מ לתקן יש ודאי למילף לחייב כשהקריעה עצמה עושה התיקון עוד מכ"ש, אלא טעם רש"י הוא כדכתב הריטב"א וכן סובר הש"ע והמג"א ולא קשה כלום מקורע בחמתו ועל מתו כדבארתי ואין לדחות דברי רבותינו הראשונים בחנם, וא"כ ראיה גדולה שלקורע ליקח אוכלין מותר כמפורש בתוספתא ולא יפלוג גם הרמב"ם.

ענף ח ולפ"מ שבארתי נמצא שלקורע אגרת חתום ליכא איסור דאורייתא, דלא כהפ"ח וספר הזכרונות שהובא בנשמת אדם שם בכלל כ"ט ובמ"ב /או"ח/ סי' ש"מ סעי' י"ג בבאור הלכה עיין שם בד"ה הנייר, ורק מדרבנן אסור שאף שליח אוכלין בארתי שמותר וכדאיתא בתוספתא הוא מחמת שלצורך שבת התירו אבל באגרת חתום שלא שייך צורך שבת לא התירו ואסור מדרבנן, וגם הנשמת אדם מסיק שהוא רק מדרבנן אך מטעם אחר, וכן סובר החכ"צ שהובא בבאור הלכה שם ולא כתב

טעם ובבאור הלכה הקשה עליהו ופקפק בזה עיין שם ולפ"מ שבארתי מוכרח כן מהא דתוספתא שאין בזה איסור דאורייתא דאל"כ לא היה שייך להתיר ליקח אוכלין ולכן ברור שהאיסור הוא רק מדרבנן.

ומה שרצה בנשמת אדם לומר שלא שייך קורע בעורות שלכן מתיר בתוספתא שקורע את העור שע"פ חבית של יין תניא שם, לא נכון כלל והנשמת אדם בעצמו דחה זה מירושלמי שמפורש שיש קריעה בעורות, וכן דחה זה בביאור הלכה שם ד"ה אין שוברין וברור שאין בזה חלוק, ולכן כשהתיר בעור יש להתיר גם בשק ובגד ונייר.

והנה סותר שהיה במשכן שהוצרכו לבנות במקום האחר שיחנו דוקא מאותן הקרשים עצמן שכבר הוקמו והיו במשכן שא"א זה בלא סתירה וא"כ ודאי ניכר שהיה סתירה, וא"כ לפ"מ שבארתי היה תיקונו בהסתירה שלא ככל סותר שבעולם, ויקשה איך ילפינן משם מלאכת סותר שאין תיקונו ניכר שהוא מסתירה. וצריך לומר משום שא"כ לא יצוייר כלל מלאכת סותר ולכן בע"כ מאחר שבהכרח יש למילף גם מלאכת סותר דהיתה במשכן מוכרחין למילף אף שאינו דומה בזה למשכן כיון שעכ"פ דומה לאותן שלא ידעו ציוי ה' שאז הוא ככל סותר שלא ניכר תיקונו שבא מסתירה אך שיהיה עכ"פ מתקן.

ובזה ניחא מה שאמר עולא /שבת/ בדף ל"א דקסבר ר' יוסי דבעי שיהיה סותר ע"מ לבנות במקומו דוקא, ובמשכן שהיה ע"פ ה' הוא כע"מ לבנות במקומו דמי, שלכאורה אינו מובן החלוק והתירוץ בזה. אבל הוא משום דמאחר שבעצם לא היה לן למילף כלל מלאכת סותר ששייך להיות עתה ממשכן מחמת שהתם היה התיקון ניכר כיון שמוכרחין דוקא לאותן הקרשים שא"א בלא סתירה, רק מחמת שמוכרחין למילף גם מלאכת סותר ילפינן אף שאין דומה כ"כ, לכן סובר דילפינן מה שעכ"פ יותר דומה למשכן דהוא ע"מ לבנות במקומו מחמת שצריך להמקום לבנות באופן אחר שזה ניכר קצת כיון שהמקום הוא דבר קבוע והיה ידוע לכל אדם שהיו בסביבות מקום ההוא שהיה שם בנין ועתה שיראו שם בנין אחר ניכר להם שע"י סתירה נבנה כאן בנין הנמצא עתה שתיקונו היה רק בהסתירה דבנין הראשון, אבל לבנות שלא במקומו שמצד ידיעת המקום הרי הוא מקלקל שנשאר המקום בלא בנין ועל העצים והאבנים שנבנה מהם במקום אחר לא ניכר כלל שלקחם מאיזה בנין שסתרו ואין שייכים להסתירה לשום אדם לא ילפינן זה ממשכן. ואף שגם לבנות במקומו אינו כבמשכן שהתם ידעו כל ישראל, והכא רק אחדים שהם יודעי המקום, מ"מ כיון שמוכרחין למילף ילפינן מה שלכה"פ יותר דמי למשכן. ורבה שהקשה ממשכן לא הבין כוונתו וחשב שהוא מטעם אחר ולכן הקשה דגם במשכן היה ע"מ לבנות שלא במקומו, ותירץ עולא כיון שע"פ ה' יחנו כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי, משום דהטעם הוא כדי שיהיה ניכר שהיה סתירה וכיון שע"פ ה' סתרי כדי לבנות דוקא מאותן הקרשים הוי אף במקום אחר כבמקומו דניכר שהיה סתירה לכל היודעים ציוי ה' שהם היו כל ישראל שהוא יותר מבכל סותר אף לבנות במקומו, ומחמת זה מצריך ר' יוסי שיהיה ע"מ לבנות במקומו. ולת"ק החולק ע"ז, הוא מטעם שכיון שג"ז לא דמי לגמרי ילפינן גם כל סותר דסלקינן היכר שמדיעה חיצונית שלא ניכר בעצם הדבר שאז דומה כל סותר למשכן וילפינן שסגי בסותר שיהיה רק מתקן עכ"פ, והוא באור נכון בסוגיא זו לע"ד שלכאורה אינה מובנה.

ענף ט. והנה בתיבות של שפראטן וקענס של מיני אוכלין יש בהרבה מהם היתר מטעם אחר, דהנה בדין חותלות של גרוגרות ושל תמרים שתניא /שבת/ בדף קמ"ו שמתיר ומפקיע וחותר, איתא בש"ע /או"ח/ סי' שי"ד סעי' ח' טעם חדש מטעם שכל זה הוא כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם ולכן מותר אף לחתוך גופן של חותלות, פי' שהחותלות נבטלו להתמרים וגרוגרות ונחשבו כמו קליפת הפרי, והטעם בזה כתב הפמ"ג בא"א ס"ק י"ג דכיון דע"י כך מתבשלים התמרים רעים כדאיתא ברש"י ונמצא שנעשו החותלות לא לבית קבול כשאר כלים אלא לגומרם שיהיו ראויין לאכול לכן נחשבים כשומר הפרי ומחמת טעם זה הוקשה לו בס"ק י"ד על גרוגרות דהם א"צ להתבשל בכלים ואין צריכין להכלים אלא לבית קבול ומ"ט גם של גרוגרות מותרין ולכן דחק שבגרוגרות הוא מטעם אחר שעשוין מחתיכות קטנות ודמו למוסתקי. והוא תמוה מאד דהא בש"ע נקט תמרים וגרוגרות בחדא מחתא ואתרוייהו מסיק הטעם שהוא כמו ששובר אגוזים, וגם א"כ יש חלוק לדינא בכלי שלם שבתמרים רעים שמתבשלים שם יהיה מותר ובגרוגרות יהיה אסור וכמפורש כן בפמ"ג שכלים גמורים שאין עשוין מחתיכות קטנות אסור אם אין עשוין להתבשל שם תמרים עיין שם [ותיבת אבל שבפמ"ג הוא ט"ס וצריך להיות אם] וא"כ איך עירבן הש"ע.

ולכן הנכון לע"ד שחותלות הם כלים שעשוין רק לתמרים וגרוגרות אלו שאחרי שאוכלין אותם זורקין הכלים לאשפה ואין משמרין אותם להניח בהם תמרים וגרוגרות אחרים או להשתמש בהם לדברים אחרים, ולכן אינם בשם כלים כיון דעשוין שישתמשו רק לתמרים וגרוגרות אלו אלא נבטלו להתמרים וגרוגרות שבהם ונחשבו כמו קליפת אגוזים דהוי רק כמו שעשו קליפה להם כיון דשייכין רק להם ויותר לא ישתמשו בהם ומ"ל קליפה שבידי שמים או שנעשה בידי אדם, ואין נוגע לנו מאיזה טעם עושין זה כיון דעכ"פ נעשה הכלי רק לפירות אלו הוא רק כקליפה ואינו בשם כלי. איברא דבתמרים עושין זה להתבשל שם אבל לא בשביל זה הוא כקליפה, ואין כוונת רש"י בזה שכתב שמתבשלים שם שזהו היתר שדוקא מחמת זה נחשב כקליפה דהא א"כ יקשה גרוגרות שלא כתב ע"ז רש"י כלום, וגם לא משמע לשון רש"י שהוא לטעם על ההיתר, וגם הא לרש"י מותר אף בכלי שלם העשויה לקבל ובודאי לא היה צריך לטעם זה, אלא הוא פירוש בעלמא שנקט האמת על מה עושין חותלות בתמרים אבל אינו לטעם, דטעם ההיתר לרש"י הוא כטעם היתר שבירת חבית וכל כלים שמותר לדידיה, ולהש"ע שאוסר בכל כלים הוי ההיתר בחותלות מטעם שהוא כקליפה אבל לא מחמת שמתבשלין בו הוא כקליפה דאם היו משתמשין בו אח"כ לבשל בו תמרים אחרים או לדברים אחרים היה זה בשם כלי אף שמתבשלים שם, אלא שהוא מחמת דדרך העולם שזורקין אותו לאבוד וא"כ נעשה רק לתמרים אלו שלכן הוא כקליפה, ולכן אף חותלות של גרוגרות שאין מתבשלין שם נמי הוא כקליפה כיון דדרך העולם שזורקין אותו לאבוד אחר שאוכלין הגרוגרות ונמצא שנעשה רק לגרוגרות אלו. וזהו פירוש

טעם הש"ע שנתן טעם על מה שמותר לקרוע החותלות אף שהוא כלי שלם שאסור לדידיה משום שבחותלות הוו כקליפת אגוזים מחמת שנעשו רק לפירות אלו כמו קליפה דבידי שמים. וזהו פירוש אמת ונכון לע"ד בדברי הש"ע.

וא"כ יש למילף מזה גם לכל כלי שנעשה כה"ג כמו שיש בהרבה קענס ותיבות שפראטן שנעשין הכלים רק בשביל אוכלין אלו ואחר שאוכלין אותן זורקין את הקענס לאשפה וכ"ש כשמתקלקלן ואין ראוי כלל להשתמש בהם עוד הפעם שיש להתיר משום שהקענס הם כקליפה להאוכלין שבהם. אבל טעם היתר זה הוא רק כשידוע שבני המדינה זורקין אותם אחר שאוכלין לאשפה, אבל אם יש בני"א שמשתמשים בהם לאיזה דברים אחרים ליכא היתר זה. ובצוקער שנמכרין חבילות כרוכין בנייר ובשק של נייר, כשהן רק לצוקער אלו הוי כקליפה שידוע שמשליכין את שק הנייר ונייר הנכרך בו לאשפה, יש להחשיבם כקליפה ומותר לכו"ע מטעם הש"ע שפי' בהיתר חותלות.

והנה המג"א בס"ק י"ג כתב שמשמע דוקא הני דלאו כלים גמורים דאינם עשויים אלא שיתבשלו התמרים בתוכם, אבל כלי גמור פשיטא דאסור, והוא תמוה מאד דאם כוונתו כהפמ"ג שמחמת שעשוין להתבשל בתוכו הוי כשומר לפרי קשה משה"ק הפמ"ג בס"ק י"ד על מש"כ שכלי גמור אסור דמשמע אף שנעשה להתבשל תמרים הוא בשם כלי וההיתר הוא רק בשאינו גמור א"כ גם בנעשה לכלי מותר כמו חבית דנעשה ממוסתקי ונשאר הפמ"ג בצ"ע שמרכיב שני הדברים, ואם כוונתו כדמפרש בערוך השלחן סעי' י"ט דההיתר הוא מחמת דחותלות אינם כלים גמורים שמלאים נקבים ומדברים חלושים שנוחין לינתק וליסתר ומותר כמו כלי ממוסתקי שאין בהם חשיבות בנין וסתירה, וזה שכתב דאינם עשויין אלא שיתבשלו התמרים הוא לא לטעם ההיתר אלא להוכחה שאינם כלים גמורים משום שע"ז א"צ לכלים גמורים, קשה טובא דא"כ למה הוצרך הש"ע לטעם דהוא כשובר אגוזים כיון דההיתר הוא רק מחמת שאינו כלי גמור כבסעי' א' /או"ח סי' ש"ד/. ופלא על בעל ערוך השלחן שלא הרגיש בזה וגם בעצמו הזכיר טעם שהוא כשובר אגוזים ושקדים בג' מקומות בסעי' ט"ו בסלים ושקים שיש בהם פירות וקשורים פיותיהם בחבלים שהם חותמות שבכלים, ובסעי' י"ט בחותלות של תמרים, ובסעי' כ' בקשרי השפוד שקושרים בטלה או בעוף צלויים עיין שם, והא לדידיה אין זה שום היתר ולאיזה צורך כתב זה וצע"ג בכוונתו. והאמת הוא בכוונת הש"ע כדבארתי והוא טעם להתיר בחותלות אף בכלי שלם שאסור להש"ע ושייך זה רק בחותלות של תמרים ושל גרוגרות וכה"ג שעשוין רק לפירות אלו, ובסלים ושקים שיש בהם פירות אין שייך כלל טעם זה, וכן אין שייך טעם זה בקשרי השפוד שהוא מה שקושר הטלה להשפוד דלא כערוך השלחן שהזכיר טעם זה גם בהו בסעי' ט"ו ובסעי' כ'. ורק במה שהזכיר בערוך השלחן מה שקושר העוף והדקין כשממלא אותן שייך גם טעם זה אבל על קשרי השפוד אין שייך זה וההיתר דשם הוא מטעם שהוא פסיקת תלוש בלא תיקון ובלא סתירת כלי כדכתב המג"א /או"ח סי' ש"ד/ בס"ק י"ד וטעם זה הוא גם לחתוך החבל שקושר הסל והשק כמפורש ברש"י עירובין דף ל"ה, אבל טעם כשובר אגוזים לא שייך כלל בסלים ושקים וקשרי השפוד, [ובמה שקושר העוף והדקין כשממלא אותן שכתבתי ששייך הטעם דכשבירת אגוזים מסופקני אם יש להתיר כיון שאין בזה כלל צורך שבת דהא יכולין לחתוך העוף והדקין גופייהו ולא החוט, אך אם יש צורך בזה יש להתיר].

ובכוונת המג"א אפשר לפרש דפליג על טעם הש"ע דהוא כשבירת אגוזים ששובר שקליפה שנעשה ע"י אדם אין למילף מקליפה דבידי שמים דאגוזים אלא כתב דמשמע מגמ' דהיתר חותלות הוא דוקא מחמת דאינם כלים גמורים אבל כלי גמור אסור כהא דסעי' א'. ולא קאי המשמע שכתב המג"א על הש"ע אלא על הגמ', וכוונת משמעותו הוא מהא דהביא הגמ' דין דחותלות בסוגיא דעל מתני' /שבת קמו/ דשובר אדם את החבית משמע דמטעם היתר שבירת חבית הוא שהוא רק במוסתקי כאוקימתת רב אשי לשיטת התוס' והש"ע ולא מטעם חדש ששייך אף בשלם, ומחמת שמשמעות זו אינה מוכרחת דאפשר שאף שהוא מטעם חדש נקט לה בסוגיא זו משום דאיירי בדיני היתר שבירה ליקח אוכלין, נקט נמי דין חותלות להשיענו שיש עוד היתר ששייך אף בכלי שלם מטעם שהוא כשבירת קליפת אגוזים כדסובר הש"ע לכן הביא המג"א שכן משמע מירושלמי דהתם מפורש משמעות זו, דאיתא בירושלמי פ' כלל גדול ה"ב תני ר' הושעיא חותל של תמרים ופטיליא של תמרים קורע ומתיר, ופריך ואין זו סתירה ומשני נעשה כשובר את החבית לאכול ממנה גרוגרות דמותר, וא"כ מפורש שמטעם היתר שבירת החבית מותר בחותלות שהוא רק במוסתקי ולא בכלי גמור לשיטת התוס' והש"ע, וכן כתב בשירי קרבן ד"ה ואין שזה כוונת ראיית המג"א מירושלמי, וא"כ יש לפרש שזהו גם כוונת המג"א במשמע הראשון שכתב שקאי על הגמ' דבבלי דנקט זה בסוגיא דחבית ומירושלמי הוא כמפורש, וכוונתו להקשות ולדחות טעם החדש שבש"ע על חותלות דהוא כשבירת אגוזים ומותר מחמת זה גם בשלם דא"כ אינו כחבית.

ולהש"ע צריך לפרש שמה שמתרץ בירושלמי נעשה כשובר את החבית לאכול ממנה גרוגרות הוא שמביא מחבית כמו דמותר לשבור חבית ממוסתקי אף שנעשה ככלי מטעם שאינו בשם כלי כיון שאינו כלי גמור לא נחשב סתירה, כ"כ מותר בחותלות אף בשלם שג"כ אינו בשם כלי אף שנעשה ככלי מטעם שהוא נחשב כקליפה אין להחשיבו סתירה, דבלא מתני' דחבית היינו אומרים שכיון שנעשה ככלי יש בו סתירה אף שאינו בשם כלי ולכן הביא ממתני' דחבית דמותר כשאינו בשם כלי. ואף שגם אם היה אסור בחבית אף דמוסתקי היה אפשר להתיר בחותלות אף בשלם לטעם הש"ע משום דכיון דהוא כקליפה הוה שם האוכל עליו והוי כחותך האוכל ועדיפא מאינו בשם כלי, אבל גם שם אוכל אין עליו, מ"מ כיון שע"ז ליכא מתני' הביא ממתני' דחבית דכיון שבחבית מותר מחמת שאינו בשם כלי כ"ש שאין שייך סתירה בחותלות ומותר שלבד שאינו בשם כלי אף בשלם כמו בחבית של מוסתקי הוו חותלות עוד בשם אוכל, וזהו פירוש נכון בירושלמי אליבא דהש"ע ולא קשה קושית המג"א.

ויותר מסתבר שגם המג"א סובר כן וקאי המשמע שכתב על הש"ע וכוונתו לפרש דדוקא בכלים שדרך העולם לעשותם רק לתמרים שיתבשלו בתוכם וכה"ג שעומדים להקרע ולהזרק לאשפה ולא להשתמש בהם לדבר אחר אבל כלי הראוי להשתמש בו גם לדברים אחרים אף שהוא עשאו רק להתבשל בהם התמרים אסור דבעינן דהכלי יהיה באופן שמייוחד רק לזה ולא

להשתמש בו עוד, ולכן אם הוא כלי חשוב יותר שראוי גם להשתמש בו אחר שיקח משם התמרים בדברים אחרים לא נתבטל ממנו שם כלי במה שייחדו עתה לתמרים וגם חושב שלא להשתמש בו יותר, ולשון לאו כלים גמורים וכלי גמור שכתב המג"א אין כוונתו לשלם ושבור אלא לעשויים רק לתמרים או שראויין גם אחר שיקחו התמרים לשאר דברים. והוכחתו מהירושלמי הוא אליבא דפירשתי להש"ע כוונת הירושלמי דמוכח משם שאם אינו בשם כלי מותר שלכן גם בחותלות אף שלם כיון שאינו בשם כלי מותר, א"כ הוא רק באינו ראוי לתשמיש אחר שלא נעשה עליו שם כלי בשביל התמרים שבתוכו שאדרבה זה עושה בשם אוכל ולא בשם כלי אבל בכלים שראויין גם לדברים אחרים לא יתבטל שם כלי ממנו ביחודו לתמרים ואף בנעשו מתחלה לתמרים כיון דראויין גם לתשמישין אחרים אחר שיקחו התמרים ממנו נעשה ממילא גם בשם כלי, בשביל שאר התשמישין ואסור וכדכתבתי לעיל לטעם היתר זה שהוא רק כשבני המדינה זורקין אותם אחר שאוכלין לאשפה אבל אם יש שמשתימשין בהם ליכא היתר זה. וזה יש לפרש בכוונת המג"א ולא פליג על הש"ע אלא שמפרש דבריו שהוא כדבארתי. ובשילת תמרים שכתב הא ודאי לאו דוקא דהא איתא בגמ' ובש"ע גם גרוגרות, אלא כוונתו שנעשה רק לצורך פירות אלו כדבארתי אך מחמת שבתמרים נעשה זה בשביל שיתבטלו נקט זה.

ענף י נמצא לדינא שאלו הקענס ותיבות השפראטנס וכן צוקער וכה"ג שאר מיני אוכלין שנמכרין חבילות כרוכין בשק של נייר שנעשו רק בשביל אלו המונחים שם וגם ידוע שאחר שלוקחין משם האוכלין זורקין אותם בני המדינה לאשפה יש להיתר לכו"ע לשוברם ולקורעם מטעם הש"ע שדמי לשובר אגוזים שכתב בחותלות, וכל שכן באלו שרובן נשברין ומתקלקלין בפתיחה עד שאין ראויין כלל לשום דבר שמותר מטעם הש"ע דהוי כשבירת אגוזים.

ובצוקער ומיני אוכלין שבשק של בגד שראויין לתשמיש אחר וכן אלו הקענס שיש מבני המדינה שמשתימשין בהם אחר שלוקחין האוכלין שבו לדברים אחרים ליכא טעם היתר זה. וכן אף בשקים מנייר אם לא נעשו דוקא לאוכלין אלו ליכא טעם היתר זה דהוא כשבירת אגוזים. אבל בשקים של בגד ושל נייר יש להיתר לקרוע אף להש"ע מהא דהתוספתא ומטעם שבארתי שסתירה לא שייך בשל בגד ונייר רק קורע וקורע שאני מסותר דלא סגי בתיקון כזה דלקיחת האוכלין ואם השק אינו תפור רק קשור בחבל מותר ודאי לחתוך החבל לכו"ע שהוא דין חותמות שבכלים שבעירובין.

ולשבור הקענס שהם ממתכות באלו שיש שמשתימשין בהם אחר שלוקחין האוכלין לדברים אחרים וכן כלי עץ וכלי חרס וכלי זכוכית ומיני /פלסטיק/ פלאסטיק, הם בפלוגתא דרבנותא שרש"י והרי"ף והרמב"ם ור"ן ורשב"א וריטב"א והרא"מ ותירוץ ראשון דתוס' עירובין והגר"א מתירין אף בשלם, ולתוס' שבת אסור מדרבנן בכלי שלם שחס עליו שמא יתכוין לעשות כלי ורק במוסתיקי שלא חס וליכא למיגזר מותר ולדידהו יש להיתר בשק של נייר וקענס כאלו שודאי אין חסים עלייהו כגון קטנים ביותר שליכא למיגזר. ולתוס' עירובין בתירוץ ב' ולהרא"ש והטור והש"ע אסור בכלי שלם מטעם שיש סתירה בכלים ולכן יש לאסור כיון שרבותינו בעלי הש"ע המחבר והרמ"א הכריעו לאסור. אך אולי באלו הנוהגין היתר בזה ע"פ הוראה מחכם אין למחות וכן כתב בערוך השלחן סי' ש"ד סעי' ח' שאין למחות.

ובכלי גדול שמחזיק ארבעים סאה, אסור לכו"ע ואף במוסתיקי אסור בכלי גדול כהרמ"א. ובארון שבבנין אסור אף כשהוא קטן ואף לחתוך החבל אסור בהו לכו"ע.

וכל זה מדינא אבל למעשה אין להיתר כיון שבני תורה מועטין בעוה"ר עיין בשבת דף קל"ט שבמקום שאין בני תורה יש דברים שאין להיתר כדי שלא יבואו להקל, ורואה אני שכ"ש בזה וכ"ש בדור ובמקום פרוץ כבזמננו ומקומותינו שצריך להחמיר ואין לקרוע לא שק של בגד ולא של נייר ולא לשבור הקענס ותיבות השפראטנס ואף לא לחתוך ולקרוע החבל שקשור בו השק אף בדברים שהם יותר צורך שבת וכ"ש בדברים שאין בהם צורך שבת כ"כ רק שהוא לכבוד ועונג שהמניעה אף רק מחמת יראה מחשש חלול שבת זהו כבוד שבת היותר גדול.

אך אם יש צורך גדול כגון בסעודת נישואין או שהזמין אורחים ויהיה לו בושתי יקרע וישבור ע"י עכו"ם ואם ליכא עכו"ם אם הוא ת"ח ובצנעא יש להיתר לו בצורך גדול כזה שיהיה לו בושתי אבל רק בדברים שכתבתי שמותרין מדינא, אבל לשבור כלי שלם אין להיתר אף בצורך גדול כזה אף לא לת"ח בצנעא אלא ע"י עכו"ם יש להיתר אף בהו במקום צורך גדול.

ולענין יום טוב כשלא היה אפשר לו לפתוח מערב יום טוב שמעצם הדין מותר כדאיתא במג"א /או"ח/ סי' תק"ט ס"ק י"ג אף לעשות נקב חדש אף שהוא חמור משבירה, עיין בחדושי רעק"א סי' ש"ד רק שהיה הדין דאין מורין כן לרבים כדאיתא במ"ב ס"ק כ"ח להרמ"א בסעי' א' שהוא כן בכל מכשירין שא"א לעשותו מעיו"ט לכן לשבור אף כלי שלם שגם בשבת הרבה ראשונים מתירין יש ביום טוב גם להורות וכ"ש באלו שמדינא מותרין לכו"ע אף שכתבתי שאין להיתר זה בזמננו שיש ודאי להיתר ביום טוב גם להורות לרבים, אבל בכלי גדול שמחזיק מ' סאה יש לאסור אף ביום טוב.

ובאלו אוכלין שבקענס שיתקלקלו כשיפתחו אותם בעריו"ט נראה לע"ד דאף אם היה אסור כהא דנקב חדש נמי הוא מותר דמסתבר בפשיטות שהא שכתב הרמ"א שאין מורין כן לרבים הוא רק בדברים שבעצם יכולין לעשות מעיו"ט רק משום שנשבר ביום טוב הוצרכו לעשות ביום טוב ע"ז אמר שאין מורין זה לרבים שלא יבואו לתקן ג"כ בנשבר מעיו"ט כמפרש הטעם בשפוד שנשבר ביום טוב אבל בדברים שטבען להתקלקל כשיעשו אותם בערב יום טוב שאין שייך גזירה זו יש להורות שמותר גם לרבים ולכן כיון שמותר לעשות אף נקב חדש כשא"א לעשות מעריו"ט וכ"ש שמותר לשבור מדינא אין שייך

להחמיר מלהורות לרבים אלא בדברים שאין מתקלקלין והאי אפשר לעשות מעיו"ט היה משום שלא היה לו בעיו"ט אבל כשמתקלקלין שבעצם אין יכולין לעשות מעיו"ט יש ודאי להורות גם לרבים שמותר.

ובעצם יש טעם גדול להחשיב פתיחת הקענס כמלאכה בהאכלין ממש ולא שהוא רק מלאכה במכשירין להש"ע שסובר /או"ח/ בס"י ש"ד בחותלות דנחשבו כקליפת אגוזים ובאכלין הא להמחר /או"ח/ בס"י תצ"ה סעי' א' מותר אף כשאפשר לעשות מעיו"ט ואף להרמ"א הא מתיר ע"י שינוי והשבירה ודאי הוא שינוי, אבל מ"מ למעשה אין להתיר באפשר לעשות מעיו"ט אלא באי אפשר לעשות מעיו"ט כדלעיל. גיסו אוהבו, משה פיינשטיין.

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן צא

יב. פתיחת פקק הברגה שע"ג בקבוק - בשבת +מתוך תשובה להגאון הרב יהושע משה אהרנסון שליט"א.

ע"ד שאלתו בענין פקק של פח אשר בפעם הראשונה שפותחים אותו נפרד ממנו חלק התחתון ונשאר כטבעת על צואר

הבקבוק, פשוט הדבר שאיסור גמור הוא לפתוח בו לראשונה בשבת, כיון שאף אם היו שוברים את הצלוחית ומוציאים את שברי הזכוכית מהפקק, מ"מ כל זמן שהפקק מחובר לחלק התחתון אינו ראוי כלל לכסות בו בקבוק אחר כזה, ונמצא דלא נעשה פקק אלא ע"י זה שחתך את הטבעת מהפקק וכיון שכן הו"ל ודאי תיקון כלי, וכמו שאסור לקטום קיסם כדי לחצוץ בו פעם אחת בלבד את שינוי ואח"כ יזרקנו משום תיקון כלי כמבואר בגמרא ובש"ס או"ח סי' שכ"ב כ"ש שאסור לעשות פקק לבקבוק ע"י זה שחותך ממנו מקצת ועי"ז נעשה ראוי להשתמש בו כפקק.

כנים דבריו דפקק לא חשיב כלי לענין נטילת ידים וטומאה [כדתנן בפ"א דידיים מ"ב ובפ"ג דכלים מ"ב], אבל אין זה נוגע לשבת, דאטו העושה בשבת פשוטי כלי עץ אינו חשיב כעושה כלי, ורק באוכלין הוא דאמרינן שאין בהם משום תיקון כלי, וחושבני שגם כת"ר יסכים לדברי שהלוקח עץ גופר וקוטמו בכלי ומתקנו לפקק דחייב חטאת מידי דהוי אקיסם שאם קוטמו בכלי לחצות בו שינוי או לפתוח בו דלת דחייב חטאת, ומ"ש בגמרא שבת קכ"ג ע"א מדלענין טומאה לאו מנא לענין שבת נמי לאו מנא אין זה שייך כלל לכאן כמובן למעיין.

בנוגע לפקק מסוג השני [דהיינו מכסה אשר עם פתיחתו הוא מתרחב קצת], חושבני דגם בשעה שהוא על הבקבוק יש עליו שם פקק, ואנכי דברתי רק מהסוג השני.

ידעתי שהפקקים מיוצרים תחלה ורק אח"כ לאחר שמכסים בהם את הבקבוק לוחצים על הפקק בחלקו התחתון על ידי לחץ חזק לצואר הבקבוק, אך נלענ"ד דמיד כשנלחץ בכח ונתקטן ממדתו הקודמת נתבטל ממנו שם פקק כיון שמאז הוא רק "סותם" ובטל אל הכלי ואינו משמש כפקק שראוי גם לכסות וגם לפתוח, ואגיד לו נאמנה שמאד תמה אני על החזון איש באורח חיים סי' נ"א סוף אות י"א שכתב "ולהסיר המגופה הקטנה הנעשה מטס כפוף שסותמין בו את הבקבוקים שדוחקין אותה על זר הבקבוק שסביב פיו - ואף שמסירה במפתח המעוות אותה אין כאן משום סתירת כלי דלא מצינו איסור בשבירת מגופה - ועוד דכיון דלבשה על הבקבוק כבר בטלה מתורת כלי שעומדת לשבירה", ולענ"ד צ"ע דהתינוח לענין סתירה אבל איך לא נחית להא דעל ידי זה שמעקם בפתח את המכסה ומרחיבו הרי הוא מתקן אותו מעכשו לכלי שיהא ראוי להשתמש בו כפקק לכסות ולפתוח בו בכל עת שירצה, ומאי שנא מקטימת קיסם שהזכרנו קודם או קוטם עלה של הדס שמבואר במס' שבת קמ"ו ע"ב דמיקרי תיקון כלי עיין שם ברש"י ובראשונים. ומה שנלענ"ד בזה הוא כמו שכתבתי, דכיון שאם ישברו את הצלוחית ויוציאו מתוך הפקק שברי הזכוכית יכולים שפיר בכח חזק לכסות בו בקבוק אחד הדומה לאותו בקבוק אשר ממנו הוסר לכן שפיר יש עליו שם פקק גם בשעה שמכוסה על הבקבוק ודומה ממש לפקק רגיל של עצי גופר, מה שאין כן בפקק של נידון דידן הרי גם אם ישברו את הבקבוק ויוציאו מתוך הפקק את שברי הזכוכית אי אפשר כלל לכסות בו בקבוק אחר הדומה לזה שממנו הוסר, ולכן הן אמנם שיהא ראוי לכסות בו בקבוק אחר אשר צוארו יותר קטן מהצואר של הבקבוק אשר ממנו הוסר, אבל א"כ הרי זה דומה למי שנוטל קיסם שגם עכשיו ראוי לחצוץ בו שינוי אלא שהוא קוטמו ומכשירו לחצוץ בו בחורים וסדקים קטנים שבתחלה לא ה' ראוי דודאי אסור. כן נלענ"ד.

שו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן מה

אם מותר לפתוח בשבת בקבוק יין אשר מכסה הפח שלו נפתח בצורה כזאת שעם פתיחתו על ידי סיבוב יד נפרד חלק קטן ממנו והאם אין לחוש בזה משום סתירת או תיקון כלי ובדין קריעת נייר שהבקבוק עטוף בו ושפופרות נייר ושקיות חלב.

נשאלתי אם מותר לפתוח בתחילה בשבת בקבוק יין אשר מכסה הפח שלו עשוי בצורה כזאת שבשעת פתיחתו הראשונה ע"י סיבוב יד נפרד חלק קטן ממנו מעין טבעת אשר מהודק בצואר הבקבוק, אם אין בזה משום סותר כלי, או משום בונה כלי בהיות ועי"כ נהיה מכסה זה מוכשר לשמש כמכסה הברגה לכל בקבוק שהוא.

(א) והנה לפי דעתי ישנו שם כלי על המכסה הזה הן בעודנו על הבקבוק בשלימותו והן כאשר מסירים טבעת החיבור ממנו, כי מתחילת עשייתו הוא מסודר בכוונה תחילה ומחושבת בצורה כזאת שיהדק בצואר הבקבוק בחלקו התחתון כדי שיחובר עי"כ לבקבוק לפני ההשתמשות בו ובקבוק היין יהא משומר על ידו היטב, וכמו"כ שבשעת צורך

ההשתמשות בו יוסר בשבירה קלה ע"י סיבוב יד החלק העראי של המכסה וישאר או יפרד ממנו רק חלקו התחתון כמעין טבעת כדי שע"כ יוכל המכסה להמשיך לשמש בתפקידו כפקק לבקבוק, וממילא יוכל לשמש בצורה כזאת כמכסה - הברגה גם לבקבוקים אחרים, ואם כן אין לדעתי ע"י שבירה קלה זאת של הפרדת צורת טבעת מהחלק התחתון של המכסה לא משום שבירת כלי ולא משום עשיית כלי אלא הרי זה כעין מסיר מונע לפתיחת הבקבוק בלבד, ויש על כן לומר שדומה הדבר למעין מה שנפסק בשו"ע או"ח סי' שי"ד סעי' ח', דחותלות של תמרים וגרוגרות מותר לחתוך אפילו גופן של חותלות מפני שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם דהמג"א בס"ק י"ג מסביר זאת, מפני דלא כלים גמורים הם דאינם עושים אלא שיתבשלו התמרים בתוכם, ובשו"ע הגרש"ז ז"ל בסעי' י"ח מוסיף הסבר, מפני שבנין כלים אלו העשויים מכפות תמרים הוא בנין גרוע שאינו עשוי להתקיים הרבה ע"ש, וה"נ יש להסביר כן איפוא ג"כ בנידונו בדומה לזה, והוא שחיבור חלק תחתון זה שהוא מעין טבעת אל המכסה וכן הידוקו לצואר הבקבוק הוא חיבור גרוע ועשוי מראש בצורה כזאת שיוכלו להפרידו בכל עת מהמכסה בצורה קלה ומבלי להזקק אפילו לכל מכשיר שהוא כי אם על ידי סיבוב יד. ולכן הסרת והפרדת טבעת זאת מחלקו התחתון של המכסה ושחרור הבקבוק מדבקתו וחיבורו למכסה איננו גם כן כי אם כמי ששובר אגוזים ושקדים כדי ליטול האוכל שבהם שמותר, דהמסיר המכסה כנז' הא כל כוונתו בשעת ההסרה הוא רק בשביל המשקה שבתוכו, דשום אדם איננו פותח בקבוק יין כנז' בשביל שיהיה לו פקק - הברגה לבקבוק אחר.

(ב) ויעוין בספרי צ"א ח"ו סי' ל"ה מ"ש עוד בהגדרים בזה מדי דברי דינא דפתיחת קופסאות סגורות בשבת אשר הכיסוי שלהם מחובר בחיבור גמור לקופסא באופן שהיו הכל ככלי אחד וכשמסיר הכיסוי הוא כסותר גוף הכלי יעו"ש.

ואוסיף בכאן ואומר שהאמור בנידונו הוא אפילו לשיטת החזו"א ז"ל בזה, והוא, דעד כאן לא ס"ל דבשעת חיבורו אין עליו תורת כלי אלא כשהוא מהודק ומחובר מכל צדדיו ובצורה כזאת שצריך מכשיר לפותחו, וכפי שמדגיש לכתוב בה' שבת (סי' נ"א אות י"א) דלהכי בקופסאות של שמן או של דגים ליכא בפתיחתן משום סתירת כלי, שאין כאן סותר כלל שהפתיחה תיקון, וסתום מכל צד לאו כלי הוא, וכשעושה לו פתח נעשה כלי ע"ש. אבל משא"כ בכגון נידונו שאין חיבור וסתימה ממשית אל הבקבוק אלא המכסה מסודר בצורה כזאת שחלקו התחתון רק מהודק בצורה קלה אל צואר הבקבוק, וגם למכסה בעצמו חלק תחתון זה איננו מחובר בצורה חזקה כי אם בצורה קלה ומוסר ממנו אפילו בלי מכשיר כי אם ע"י סיבוב יד בלבד, ולכן על כגון זה י"ל דגם החזו"א ז"ל יודה שהמכסה בשום פעם לא התבטל מתורת כלי, ושעל הכל תורת כלי הן בשעת חיבורם זל"ז = זה לזה = והן בשעת הפרדם זמ"ז = זה מזה =. ופוק חזי בחזו"א שם בסוף הס"ק שכותב שלהסיר המגופה הקטנה הנעשה מטס כפוף שסותמין בה את הבקבוק שדוחקין אותה על זה הבקבוק שסביב פיו, דדינו כהתזת מגופת חבית ומותר שאינה חיבור ע"ש, הרי בהדיא דס"ל להחזו"א ז"ל דכל שאינו מחובר ומרוצף באבר ובדיל נשאר עליו תורת כלי, והגם שמחובר ומהודק היטב מכל צד עד שזקוקים למכשיר לפותחו מ"מ לא נקרא עי"כ חיבור עד שיבוטל מהדבר תורת כלי, ודוק מינה ומינה.

(ג) ולנידונו אוסיף עוד ואומר, דמכיון שהשבירה היא מהמכסה, זאת אומרת מהמגופה, א"כ אין בכה"ג בכלל ענין של סותר, וכדמצינו להחזו"א ז"ל בספרו שם שמוסיף וכותב בענין הסרת המגופה הקטנה הנעשה מטס כפוף הנז', דאף שמסירה במפתח המעוות אותה אין כאן משום סתירת כלי, דלא מצינו איסור בשבירת מגופה דזהו בכלל אין סתירה בכלים וכו' דנעשה רק לפקק ועושה רק בשביל להוציא מה שבתוך הבקבוק ע"ש. וה"נ בנידונו כל השבירה בהסרת הטבעת הוא רק בהפקק הוא המכסה, והיא באה רק כדי שיוכל להוציא מה שבתוך הבקבוק, וכאמור המכסה היה ונשאר כלי, ולכן ענין שבירת והסרת הטבעת מהמכסה ע"י פעולה קלה של סיבוב היד הוא בכלל אין סתירה בכלים.

(ד) וזה שאמרנו שאין כאן גם לא משום תיקון כלי היות שגם בהיות המכסה מהודק על הבקבוק ג"כ שם כלי עליו, הגם שכל זמן שהפקק מחובר לחלק התחתון אינו ראוי כלל לכסות בו בקבוק אחר בזה, ועי"ז שחותך את הטבעת מהמכסה הוא נעשה ראוי לפקק אפי' על בקבוק אחר, מכל מקום לא הו"ל משום כך תיקון כלי, ולא דמי כלל להנפסק בסי' שכ"ב סעי' ד' דאסור ליטול קסם כדי לחצוץ בו שיניו מפני דהוי כעין תיקון כלי ע"ש, מפני דבנידונו, כאמור, מתחילה הותקן ונעשה לשם כך שימש לבכזאת, והא הרי פקק רגיל שע"ג בקבוק, או שתחוב בצואר הבקבוק בפנים, הא מותר להוציא אפילו ע"י מכשיר ואפילו הוא מחובר בשעוה כדנפסק בפשיטות בחיי אדם כלל מ"א סעי' ג' ובמשנ"ב בסי' שי"ד סקי"ז, ובערוה"ש בסעי' י"א, ויעו"ש גם בשע"ת סק"א עיין שם, והרי גם שמה כל עוד שהפקק מחובר והדוק לבקבוק איננו יכול לשמש לבקבוקים אחרים כי אם לבקבוק זה בלבד, וכאשר מוציאים אותו יכול לשמש גם לבקבוקים אחרים, ובכל זאת לא עולה על הדעת לאסור משום כך את הוצאת הפקק, ודוחק לחלק מפני ששם לא נעשה כל מעשה בגוף הפקק וכאן עושים מעשה בגוף המכסה, אלא ודאי כנז' שאין לאסור משום כך כי מתחילה הותקן לשם כך, ומה גם שכזה כן כזה המטרה של הפתיחה העכשוית הוא רק עבור בקבוק זה כדי שיוכלו להשתמש במשקים שבתוכו.

(ה) על כל האמור אוסיף עוד לציין מה שהבאתי בספרי צ"א ח"ג סי' ל"א (מדי דברי אודות משחק אבני פלא בשבת ובגדר בנין וסתירה בכלים) בשם ספר שו"ת גדולת מרדכי (גלאנטי) סי' י', שדן בנידון אלו שמימים קערה או דף לסתום פי החבית ושורקין בטיט ומחברין הכיסוי עם החבית, וכן באלו האשישות שנותנים בהם ורדים וגפין פיה בטיט עם מעט בגד, אי שרי לפותחם בשבת, והעלה בפשיטות להיתרא והביא בתוך דבריו דברי התה"ד בסי' ס"ה, וכתב להסביר דזה שהוצרך התה"ד לחלק בנידונו מפני ששריקת התנור לא נעשה לקיום כלל וכו', היינו כיון שהוא קרקע שיש בו בנין וסתירה, אבל בכלים דאין בהם ליתא דבנין וסתירה וכו' אפילו שעשוי להתקיים זמן מה כיון דלהנטל עומד לא הוי חיבור ולא מקרי סותר דבר

מחיבורו וכו' ואין בנין גרוע בכלים וכו' עיין שם, וה"נ איפוא גם בנידוננו, כיון דחלק תחתון זה של המכסה כמעין טבעת להנטל מהמכסה עומדת, ומחוברת עבור כן למכסה רק בצורה רופפת שאפשר לשוברה ולהפרידה באופן הקל ביותר ע"י סיבוב יד, אם כן לא איכפת אפילו אם עשוי להתקיים ככה זמן מה, עד שירצו לפתוח את הבקבוק, ולא הוי חיבור ומותר לסתרה כדי להסיר את המכסה מהבקבוק.

ואם לחשוש יש לחשוש יותר מלקרוע ולהסיר הנייר הנתון והדבוק בפי בקבוק יין ע"ג פקק רגיל, ולחוש משום איסור קרוע, יעוין בשערי תשובה או"ח סי' ש"ז סק"ה ומשנ"ב ס"ק נ"ה, ובסי' ש"מ סעי' י"ד ומשנ"ב ס"ק מ"א וביאור הלכה ד"ה הנייר עיין שם, וכן בחזו"א מועד סי' ס"א סק"ב יעו"ש.

אבל למעשה יש להתיר גם הסרת וקריעת הנייר מעל הבקבוקים (שלא במקום אותיות) דהר"ז בדומה למה דאיתא בתוספתא פי"ז דשבת מובא במג"א בסי' שי"ד ס"ק י"ד ומשנ"ב ס"ק כ"ה, דמותר לקרוע העור מע"פ חבית של יין ובלבד שלא יכוון לעשות זינוק, ויעוין בדבריו ובהסברו ע"ז בספר חזון יחזקאל בהשמטות לתוספתא שם וכן בתוספתא ביצה פ"ג ה"ט, וקיפל בדבריו שם לרמז גם ההיתר עפי"ז להסרת הנייר הדבוק על פקק הבקבוקים כדיעו"ש, וכ"כ גם החזו"א שם להתיר עפ"י התוספתא הנז' לקרוע בשבת שפופרות של נייר הממולאים בשר מבושל או מעושן עיין שם, וכן בשו"ת מנחת יצחק ח"א סי' ע"ז יעו"ש, ומזה יש ללמוד להתיר גם לקרוע בשבת שקיות ניילון ממולאים חלב וכדומה, שלא במקום האותיות, [ועיין גם בכל הנז' בספר קצות השלחן סי' קמ"ה סק"ד, וס' שו"ת קרית חנה דוד ח"ב חאו"ח סי' ס"ד, מ"ש בזה באריכות עיין שם, ואכמ"ל].

(ו) מכל הלין שנתבאר נראה דמותר לפתוח בשבת בתחילה בקבוק יין של מעין שאלתנו. גם ידידי הראש"ל הרה"ר הגר"ע יוסף שליט"א פרסם וחווה דעתו בזה בכחא דהיתרא.

(ז) ולבסוף לא אמנע מלהאיר גם זאת, שאפילו למי שרוצה להחמיר על עצמו בזה ולחוש משום תיקון כלי, מכל מקום הא אין הדרך סגורה לגמרי בזה, דהא יכול לפתוח ולהסיר את המכסה בצורה פרימיטיבית באופן שהמכסה תיעוות ותתקלקל ולא תוכל לשמש יותר לפקק ולמכסה, ובכל אופן שהוא לראות להשליך את המכסה מיד החוצה, ודלא כאלו המורים ובאים בהחלטיות שמי שלא פתח בקבוק כזה מע"ש אין לו עצה לפתחו ושצריך לחפש ולשאל יין מאיש אחר, אלא יכול בפשיטות לפתוח בצורה ובאופן הנז'.

וכאמור דעתנו, דמעיקרא דינא מותר בכלל לפתוח בקבוק כזה בשבת, ואך מהיות טוב ישליך את המכסה הזה עם פתיחתו, ואין להאריך יותר.

שו"ת ציץ אליעזר חלק ו סימן לה

פתיחת קופסאות בשבת ב"ה, אור ליום ב' ה' ניסן תשי"ט ירושלים עיה"ק ת"ו אל הוד כבוד הרה"ג הרה"צ שלשלת היוחסין הנכבד והנעלה וכו' מוהר"ר שלום יחזקאל שרגא רבין הברשטאם שליט"א האדמו"ר בציעשינוב כעת בברוקלין. אחדשכתר"ה באהבה וכבוד.

מכתב שאלתכם בשם חבר רבנים העוסקים בבירור הלכות נתקבל לידי לפני שבוע בערך ובהיותי עסוק באותה שעה בבירור אחר הלכה למעשה לא יכלתי להתפנות לעיין בשאלתכם, כעת הנני נגש בע"ה לענות לכם ברצון וכן למלאות מבוקשכם לשאת /תיבת לשאת כפולה/ לשאת ולתת בקצרה גם בדברי האחד מבני חבורתכם אשר כתב גם בצדה של השאלה תשובת - חכם.

(א) השאלה היא על אודות פתיחת קופסאות סגורות בשבת אשר הכיסוי שלהן מחובר בחיבור גמור לקופסא באופן שהוי הכל ככלי אחד וכשמסיר הכיסוי הוא כסותר גוף הכלי. וכותב התשובה הרב ר' אהרן יופא /יוזפא/ ואלנער שליט"א נשא ונתן בצדדי השאלה כיד ד' הטובה עליו והעלה לאסור הפתיחה בכל גוונא.

והנה כבר הזכיר הרב ואלנער שליט"א בדברי תשובתו כי שורש דין זה הוא במשנה שבת ד' קמ"ו ע"א דאיתא: שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי, ופירש רש"י: שובר אדם חבית מלאה גרוגרות בסכין או בסייף לאכול ממנה גרוגרות דאין במקלקל שום איסור בשבת עכ"ל.

והיה נלפענ"ד לפרש כוונת רש"י שלא יסתור להא דקיי"ל בעלמא דמקלקל אינו חייב אבל איסורא מיהא איכא, דכוונת רש"י היא דאין במקלקל כזה עבור להוציא האוכל הנמצא מבפנים שום איסור, משום דדומה זה כשבר קליפה בכדי להגיע לאוכל שבפנים, אבל בסתם מקלקל מודה שפיר רש"י דאיסורא מיהא איכא.

וכן ראיתי בחידושים המיוחסים להר"ן על מס' שבת שכותב וז"ל. שובר אדם את החבית וכו' פ"ו והוה ל"י חבית כקליפי אגוזים ורמונים. הרי שמסביר הך התירא דשבירת חבית לאכול הימנה גרוגרת מפני דבגוונא דא מקבל החבית דין כדן קליפי אגוזים ורמונים, ור"ל דהמקלקל הזה דומה כמקלקל קליפי האגוזים והרמונים דאין שום איסור, וא"כ ה"נ י"ל בכוונת רש"י

דנמי ר"ל דאין במקלקל כזה בכדי להוציא האוכל שום איסור בשבת כי דומה זה כמקלקל קליפי האגוזים והרמונים, אבל בעלמא שפיר מודה רש"י דבמקלקל איסורא מיהא איכא.

גם בחידושי המאירי על שבת ראיתי שמפרש ג"כ הך דשובר אדם את החבית דר"ל שאם החבית מליאה גרוגרות ואינו יכול להוציאם שוברה באיזה מקום שבה בסכין או בסייף שהמקלקל לצורך אוכל מותר לכתחילה ע"ש, הרי שהמאירי מפרש לה נמי משום מקלקל ועם זאת מדגיש בפירושו מפני שמקלקל כזה לצורך אוכל שאינו יכול להוציאו מותר לכתחילה, וא"כ ה"נ נוכל שפיר לפרש כן גם בכוונת רש"י וכנ"ל.

אי נמי באפשרות לפרש כוונת רש"י ז"ל דסמיך בזה אסוגיא דביצה ד' ל"ג ע"ב דמוקי לה להך מתניתין דמיירי במוסתקי, ופירש"י שם. במוסתקי, חבית שבורה שמדבקין שבריה וכו' וכיון דרעועה היא ליכא למגזר בה שלא יתכן לעשות כלי. וא"כ י"ל דכוונת רש"י בשבת היא דבמקלקל כזה דאין חשש שיבוא באי פעם לפעולה כזאת לכוון לעשות כלי הוא דאין שום איסור בשבת.

ואפשר לומר דגם התוס' פירשו כן בכוונת רש"י בשבת ומשו"ה התוס' בשבת שם כשהעמידו דהמשנה בשבת שם מיירי במוסתקי הזכירו לזה רק דברי רש"י בביצה ופירשו עפ"י דמשו"ה דוקא חבית שרי דמחמת גריעותו לא חייס עליה וליכא למיחש שמא יתכוין לעשות כלי, ולא הזכירו בדבריהם כלל ממה שמפרש רש"י על אתר הנראין לכאורה אחרת, ומשמע דפירשו דאין סתירה בדברי רש"י, ושדברי רש"י בביצה המפורשים ביותר באו ולימדו דגם כוונת רש"י בשבת שם היא לכזאת דאין במקלקל כזה של שבירת חבית מוסתקי שום איסור בהיות וליכא למיחש בזה לשמא יתכוין לעשות כלי.

(ב) אולם הראשונים הרשב"א והריטב"א והר"ן על הרי"ף פירשו כוונת רש"י דהיא בפשטות דבא לומר דאין בכלל במקלקל שום איסור בשבת, ומשום כך הקשו עליו בדבריהם דהא במקלקל איסורא שפיר מיהת איכא.

ובכאן לפלא לי על כותב התשובה הרב ואלנער שליט"א שמעתיק בשם הר"ן שהקשה על רש"י דהא במקלקל יש בו שבות ואין לומר דשבות התירו לצורך שבת דזה לא מצינו בשום מקום להתיר שבות לצורך שבת. דאיה מצא בר"ן שיאמר כדברים האלה שאין לומר דשבות התירו לצורך שבת, אדרבה הר"ן מקשה על רש"י דלא נהירא דנהי דכל המקלקלין פטורין איסור מיהא איכא, וכותב מדידיה כן לחלק בכזאת דאלא היינו טעמא דכיון דבעלמא מקלקל פטור אבל אסור הכא משום צורך שבת שרי לכתחילה מיהו כי שריא דוקא בכלי קטן דלא שייך ביה בנין וסתירה אבל בכלי גדול לא וכו', ובין אם נפרש דזה שכותב הר"ן אלא היינו טעמא הוא יישוב בכוונת רש"י, ובין אם נפרש דהוא פירוש משלו, עכ"פ אנו רואין שהר"ן כן נחית לחילוק זה להתיר מקלקל דהכא מהך טעמא מכיון שזה משום צורך שבת, אלא די"ל דזה שמוסיף הר"ן וכותב מיהו כי שריא דוקא בכלי קטן וכו' הוא הוספת טעם והסבר על דבריו הקודמים דלכן מקילים בכאן משום צורך שבת בהיות וגם לא שייך ביה בעצם בנין וסתירה, אבל בכלי גדול דשייך ביה בנין וסתירה לא שרינן ביה מקלקל משום צורך שבת.

(ג) ובאמת דברי הר"ן מוקשים לכאורה, ראשית למה צריך להוספת טעם זה דבכלי קטן לא שייך ביה בנין וסתירה ולא מסתפק בטעמא קיימתא /קמייטא/ דמקלקל לצורך שבת מותר, ושנית למה לא יסבור להתיר באמת משום הך טעמא דמקלקל לצורך שבת גם בכלי גדול הרי הר"ן אינו כותב לסתור הך טעמא דמקלקל לצורך שבת.

ומצאתי שבקושיא השניה כבר עמד בספר עולת שבת סי' שי"ד סק"א וכותב. ואני תמה על דבריו כיון דמשום מקלקל פטור אפי' יהא כלי גדול דשייך ביה בנין וסתירה נמי פטור שהרי מקלקל פטור מכל מקום אפילו הוא כלי גדול, ומתוך דאפשר דסבר הר"ן דגזרינן בכלי גדול שמא יתכוין לעשות לה פה ואית ביה משום בנין אבל בכלי קטן ליכא למיגזר מידי דאין בו משום בנין ע"ש. ולפי"ז מתורצת ממילא גם קושייתנו הראשונה דלמה הוצרך הר"ן להוספת טעמא דבכלי קטן לא שייך בנין וסתירה, והיינו מפני דאל"כ היינו גוזרין גם בכלי קטן משום שמא יתכוין לעשות לה פה שהיה בו משום בנין, וזה שלא מספיק הך טעמא לבד דאין בנין וסתירה בכלים, י"ל מפני דאפ"ה אי לא היה מקלקל היה אסור עכ"פ מדרבנן, וכן כותב בשלטי הגבורים שעל הרי"ף ע"ש. (ונזכירהו בע"ה עוד להלן בדברינו). וכן בספר הרוקח ה' שבת סי' פ"ז כותב בפשיטות אין סתירה בכלים מיהו אסור הוא ע"ש.

(ד) וכפי הנראה כתב כותב התשובה לבאר מה שכתב בכוונת הר"ן ושם הדברים בפיו של הר"ן עפ"ימ"ש המג"א בסי' שי"ד סק"א דהר"ן פליג על רש"י דס"ל דהטעם משום מקלקל ע"ש.

אבל זה אינו, כי גם אליבא דמג"א זה שמפרש דהר"ן פליג על רש"י הוא מכח טעמא אחרינא ולא מפני דלא מצינו בשום מקום להתיר שבות לצורך שבת, והיינו מפני דלטעמא דרש"י צריך להיות מותר אפילו בכלי גדול ומשום כך פירש המג"א דבזה שמוסיף הר"ן לכתוב מיהו כי שריא דוקא בכלי קטן וכו' בא הר"ן בזה להוסיף לחלוק על עיקר טעמו דרש"י ולומר דהיה אפשר ליישב דברי רש"י בעצם ההנחה לומר דלצורך שבת מותר מקלקל, אבל דבריו קשים מצד אחר, מפני דלטעמו היו צריכים להתיר גם בכלי גדול ולזה יש הוכחה מש"ס דלא הותר בכלי גדול כמבואר בר"ן שם ע"ש בלב"ש, וגם המחצה"ש והפר"מ מפרשין דהר"ן אליבא דנפשיה לא ס"ל כן ומתיבת ומיהו כתב כבר סברא דנפשיה ע"ש. אבל לא שהר"ן דוחה כל עיקר דברי רש"י, וכאמור אדרבא עוד כתב ליישב דבריו אלא דאליבא דנפשיה מסתבר ליה לחלק חילוק אחר.

וקושיא הנ"ל דהיו צריכים להתיר גם בכלי גדול תתיישב עפ"י תירוצו הנ"ל של הע"ש והיינו מפני דגם לטעמא דרש"י יש מיהת למיגזר בכלי גדול משום שמא יתכוין לעשות לה פה ואית ביה משום בנין, ובפרט דכאמור יותר משמע רהיטת לשונו של הר"ן שכותב אלא היינו טעמא וכו' דבא לומר בזה טעם מדידה לחלק בין לצורך שבת או לא, דלפי"ז בודאי מ"ש עוד מיהו כי שריא הוא הוספה על עצם חילוקו, ואז בהכרח לתרץ ולפרש כהע"ש.

(ה) כנוסחת הדברים בר"ן בדברי רש"י כתוב גם בחידושי הריטב"א על שבת. וכדברי הר"ן כך בדברי הריטב"א משמע מפשטות הדברים דהך לישנא של אלא היינו טעמא וכו' דבאים בזה להסביר טעמא מדידה שבאמת במקלקל איסורא מיהת איכא אלא דהכא שאני מכיון דהוי לצורך שבת ולכן שרי מקלקל לכתחילה, ועל האי טעמא דידהו גופה מוסיפים להסביר ולחלק דאעפ"י דשרינן הכא מקלקל מ"מ היינו נמי דוקא בכלי קטן דלא שייך ביה בנין וסתירה, ור"ל, דמכיון דלא שייך ביה בנין וסתירה ליכא למיגזר בזה שמא יתכוין לעשות לה פה, אבל גדול לא, דמכיון דשייך ביה בנין וסתירה גזרינן גם במקלקל לצורך שבת משום שמא יתכוין לעשות לה פה. וכנ"ל בשם העולת שבת, וזה ממש בדומה למה שמפרש רש"י בביצה באוקימתת הגמ' שם דמיירי במוסתקי.

ועיין גם בפרמ"ג במשבצות סק"א מ"ש סברא לחלק בין כלי גדול לכלי קטן משום דבגדול דהוי אב מלאכה בונה וסותר לא התירו משום צורך שבת אף במקלקל משא"כ בקטן דהוי רק תולדה עשיית כלי ושבירתה לא החמירו במקלקל לצורך שבת ע"ש. כן עיין גם במג"א ובפרמ"ג סק"י מ"ש לחלק בין כלי גדול לקטן לענין בנין וסתירה כל דהו דכלי קטן כל בנין וסתירה גריעה שרי לצורך השבת לאכול ממנו הא כלי גדול אסור בנין וסתירה כל דהו עיין שם.

גם בחידושי הרשב"א לשבת מקשה על רש"י דאי משום מקלקל לכתחלה מי שרי, ומתרץ נמי די"ל כיון דבעלמא במתקלקל פטור אבל אסור הכא משום צורך שבת מותר לכתחלה. אלא שהרשב"א הוא שאמנם חוזר ומקשה על חילוק זה דלצורך שבת מפ' המביא בביצה ע"ש.

(ו) לעומת ההשגה הנ"ל על הרב ואלנער אזכיר לעומת זה גם, דמ"ש בדברי תשובתו לפרש בקשר לספיקו של המשנה ברורה בביאור הלכה סי' שי"ד אם כוונת רש"י גם לענין שאר מלאכות, וכותב לחלק דשאני הכי, דבכל מלאכת שבת הם עצמם בסוג מלאכה רק שמקלקל לכן אמרו דפטור אבל אסור, אבל לענין סתירת כלים אם אין בנין וסתירה בכלים, כדס"ל לרש"י ז"ל בשבת ע"ד וביצה י"א, הרי אין שייך ענין סתירה כלל ואין זה בגדר מלאכה, ולא דמי לשאר מקלקל דהם בגדר מלאכה, וכשעושה כלי מחדש או מתקנו ע"י השבירה החיוב הוא משום מכה בפטיש עכת"ד. הנה כוון בזה לדברי ספר בן אורי על מס' שבת דבכדי להסיר קושית הר"ן והרשב"א על רש"י כותב שם דנראה ברור כוונת רש"י ז"ל דזה ודאי אמת דהא דתנן לעיל ד' ק"ה כל המקלקלין פטורין היינו פטור אבל אסור, אמנם זה דווקא אם עושה מלאכה ואילולי דמקלקל היה חייב א"כ גם עתה דמתקלקל אסור עכ"פ כיון דעושה מלאכה, משא"כ בשובר את החביות דליכא מלאכה כלל דרש"י לשיטתו שסובר בפרק כלל גדול ד' ע"ד דליכא בנין בכלים אף בבנין גמור, וה"ה דליכא סותר בכלים ע"ש ביתר אריכות ומ"ש לתרץ עפ"י"ז גם קושית הרשב"א מההיא דפ' המביא ע"ש, הרי כחילוקו הנ"ל של הרב ואלנער. וכן בשו"ת ענג יום טוב סי' כ' כותב נמי על דברי רש"י אלה דמ"ש דאין במקלקל שום איסור בשבת התם הוי מקלקל בלי שום מלאכה דהא אין בנין וסתירה בכלים ומקלקל בלי מלאכה ודאי דליכא שום איסור. וע"ש בעיו"ט שעוד מוסיף ע"ז וכותב דאפי' למ"ד יש בוס"ת = בנין וסתירה = בכלים מ"מ גבי סתירה הא בעי ע"מ לבנות להכי בשבירת כלי בעלמא ודאי דליכא איסורא כלל עיין שם. ויש לעיין בזה דהא בסתירה זאת בכלי הוא בונה שהכלי נעשית מתוקנת למעשה וא"כ א"צ ע"מ לבנות. ורק י"ל מפני דהוי שלא כדרכו כדלהלן בשם הש"ג. ויש להאריך.

(ז) וכמו"כ מה שכותב הרה"ג ואלנער לפרש כ"כ בפשיטות דגם אליבא דרש"י איכא חילוקא בין חבית שלימה לשבורה ודיבקה בזפת, כאוקימתת הגמ' בביצה ד' ל"ג וכפי הסברו של רש"י שם דבשלימה איכא למיגזר שלא יתכוין לעשות כלי, דאזי יתחייב משום מכה בפטיש. תמיהני שלא ראה דברי השלטי הגבורים שעל הרי"ף בשבת שם שכותב בפשיטות ההיפך מזה, דלפי' רש"י ל"ש אם היא שלימה ל"ש אם היא עשויה מחתיכות בכל ענין שרי לשבור אותה כדי להוציא ממנה היין או הגרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשותה כלי, ומוסיף גם להסביר טעמו של רש"י בזה, מפני דכיון דלדידה אין בנין וסתירה בכלים ואפי' אי הוא עביד כלי בשבירתו ככוונה לא היה איסור אלא מדרבנן דהא שלא כדרכו היה עושה הלכך כי לא מכיון שרי אפי' מדרבנן ע"ש. והסוגיא דביצה אזלא רק אליבא דר"א וכדמפרשי יתר הראשונים אשר ס"ל בהדיא דאין לחלק להלכה בין שלימה לשבורה, וכדיובא בע"ה להלן.

ועיין גם בראש יוסף על ביצה שכותב להסביר דברי רש"י בשבת בדומה לדברי הבן אורי ועיו"ט הנ"ל, דרש"י ה"ק במקלקל כלי אין שום איסור כי רש"י לשיטתיה דאין בנין וסתירה בכלים רק העושה כלי גמור מחייב משום מכה בפטיש כנראה מדבריו בהרבה מקומות ומהם בביצה גבי אין מסלקין תריסין, א"כ בסותר כלי אין בו שום איסור דרבנן לגמרי ומש"ה שובר חבית. ומוסיף הראש יוסף לפי"ז וכותב ואפשר אפילו בחביות גמור ושלימה. הרי דגם הראש יוסף נוטה נמי לפרש אליבא דרש"י להתיר אפילו בחבית שלימה.

(ח) כדברי השלטי גבורים הנ"ל דמסביר דלהכי לא שייך למיגזר בכאן אינו מכיון אטו מכיון [והיינו אליבא דרבנן] משום דאפי' במכיון לעשות כלי בשבירתו ג"כ לא היה אסור אלא מדרבנן דהא שלא כדרכו היה עושה, מבאר נמי הר"ן שעל הרי"ף בביצה

דרבנן דפליגי על ר"א שם סבירא להו דכל עשיית כלי שלא כדרכו לא מיתסר אלא מדרבנן ומש"ה כי לא מכוין לעשיית כלי דהיינו להריח בו שרי אפילו לכתחילה והיינו נמי טעמא דמתני' דשובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות משום דאי נמי מכוין לעשות כלי לא מיתסר אלא מדרבנן כיון שהוא עושה כלי בשבירה בלבד שלא כדרכו ומשום הכי כי לא מכוין שרי אפי' לכתחילה ע"ש. הרי כהשלטי הגבורים הנ"ל. ומינה, דגם דברי הר"ן בשבת אליבא דרש"י ואליבא דידיה שנאמרים בסתמא ולא הוזכר כלל מהאוקימתא של מוסתקי, אמורים ג"כ אפילו בחבית שלימה.

וכמו"כ עיין גם באור זרוע ח"ב ה' שבת סי' ע"ח אות י"ב דאחרי העתיקו אוקימתת הגמ' בביצה שם דמיירי במוסתקי ודברי רש"י ע"ז, מוסיף וכותב דהיינו אליבא דר"א, אבל לרבנן מיתוקמא שפיר אפילו בחבית שלימה שאם כמו שפירשו התוס' וכו' ע"ש, ומשמע מזה דאבל אליבא דרש"י פירש האו"ז בפשיטות דס"ל נמי דזהו רק אליבא דר"א ולא אליבא דרבנן.

ונבוא בזה בע"ה לביור שיטות יתר הראשונים ופסק ההלכה בזה.

(ט) התוס' בשבת שם ובעירובין ד' ל"ד ע"ב, וכן הרא"ש שם, מבארים דגם אליבא דרבנן נמי צריך לאוקמא דמיירי במוסתקי, עיין בדבריהם.

עפי"ז פסקו הטור והשו"ע /או"ח/ בסי' ש"ד סעי' א' וז"ל: אין בנין וסתירה בכלים והני מילי שאינו בנין ממש כגון חבית שאינה מחזקת ארבעים סאה שנשברה ודיבק שבירה בזפת יכול לשברה ליקח מה שבתוכה ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח דא"כ הוה ליה מתקן מנא אבל אם היא שלימה אסור לשברה אפי' בענין שאינו עושה כלי ואפי' נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש וכו'. וסתמו דבריהם בזה הט"ז והמג"א, וכן סתמו לפסוק בכזאת החיי אדם ה' שבת כלל מ"ד סעי' ג', ושו"ע הגרש"ז בסי' ש"ד סעי' א'.

ולפי"ז אין כל היתר בפתיחת הקופסאות לסוגיהם השונים אשר הכיסוי שלהם מחובר לקופסה באבר וכדומה והמה גוף אחד שלם, ואסור לפותחם בשבת אפילו בדרך שבירה וקילקול אשר לא יוכשרו לשמש ככלי. וכן דעת החזון איש ספר מועד סי' נ"א להחמיר בזה עיין שם.

(י) אבל הרשב"א בשבת שם חולק על התוס' בזה וסבירא ליה דלרבנן שרי אפילו בשלימה.

כדברי רשב"א אלה וכן כדברי הר"ן בביצה שהבאנו ששובר נמי בכזאת, ס"ל לפסוק כן להלכה רבינו הגר"א ז"ל באו"ח שם סק"ב, ועל דברי השו"ע שם משיג וכותב: והרשב"א והר"ן חולקים ע"ז וכתבו דדוקא לר"א מוקמינן הכי דלחכמים כיון דפטור אבל אסור מקלקל מותר לכתחילה, ומוסיף לסייע לדבריהם, ומסיים דכן עיקר, לפסוק כדבריהם. ורק כשעושה אותה כלי ע"י השבירה ס"ל להגר"א בסק"ד חייב בזה משום מכה בפטיש, ע"ש.

כך היא המשמעות הפשוטה היוצא מדברי הגר"א ז"ל, וכך מסכם הפסק היוצא מדבריו בספר פסקי הגר"א ע"ש. וכן במשנה ברורה בסק"ז הביא דברי ביאור הגר"א אלה בתור שכזה שהסכים להפוסקים דס"ל דאין סתירה בכלים אפילו כשעושה שבירה בכלי שלימה אם לא כשעושה אותה כלי ע"י השבירה דאז חייב עכ"פ לכו"ע משום מכה בפטיש ע"ש [ויש להעיר על הלשון שכותב המ"ב דחייב עכ"פ לכו"ע משום מכה בפטיש כשעושה אותה כלי ע"י השבירה, דהרואה יראה דאליבא דהר"ן והשלטי הגבורים הנ"ל לא מחייב משום כך, ושגם בכה"ג ס"ל דאינו אסור אלא מדרבנן בהיות ועושה את הכלי בשבירה בלבד שהוא שלא כדרכו. ועיין גם בט"ז בסק"א ואכמ"ל].

(יא) ויש להוסיף דגם האור זרוע הל' שבת סי' ע"ח אות י"ב כותב לחלוק על התוס' וס"ל דאוקימתת הגמ' בביצה דמיירי במוסתקי הוא רק אליבא דר"א שם, שכפי שפ"י ריב"א ס"ל כר' יהודה דאמר דבר שאינו מתכוין אסור, אבל לרבנן דס"ל כר"ש, וגם לפי מה דקיי"ל דאין סתירה בכלים ודאי שרי אפילו בחבית שלימה וטובה, ואין לגזור אטו שמא יתכוין לעשות כלי דא"כ כל דבר שאין מתכוין יהא אסור אטו שמא יתכוין ע"ש מ"ש באריכות מזה.

ועפי"ז יובנו ביותר דברי הגר"א במה דחזינן שאף על פי שבסק"ד ס"ל דבמתכוין לעשות ע"י השבירה כלי חייב שום מכה בפטיש בכל זאת פסק בסק"ב דבמקלקל מותר בשלימה אפילו לכתחילה [עיין בחזו"א מ"ש בזה], והיינו משום דלא ס"ל למיגזר אינו מתכוין אטו מתכוין, וכדכותב גם האו"ז הנ"ל. [ועיין להלן מ"ש עוד בזה].

(יב) ובדעת הרי"ף והרמב"ם בזה? הנה הרי"ף והרמב"ם בפכ"ג מה' שבת ה"ב פוסקים בסתמא דשובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. ומדלא מחלקי בזה משמע דס"ל נמי להתיר אפילו בחבית שלימה.

גם מהירושלמי שמביאים התוס' בסוף דבריהם משמע דס"ל נמי להתיר אפילו בשלימה דהרי אומר דבמגדל של עץ נעשה כשובר החבית לאכול ממנה גרוגרות, ומגדל של עץ הרי הוא כחבית שלימה, וכ"כ בשלטי הגבורים שם.

משום כך מתמה הקרבן נתנאל על הרא"ש בשבת שם סי' ו' סק"ה וכותב: ומהתימא על רבינו ועל כל המחברים דאתי בתרי' ובפרט על הרב ב"י דכליל כללא בהקדמתו כ"מ שהרי"ף והרמב"ם קיימי בחד שיטה שקם לי' כוותיהו ומאיזה טעם לא הביא

כלל דעת הרי"ף והרמב"ם להתיר אפילו לכתחילה בלא מוסתקי וצ"ע. ומסיים הקרבן נתנאל וכותב: ועכ"פ אני אומר לדינא ע"י צירוף היתר קל אני אסמוך על דבריהם להתיר לשבור כלי שלם להוציא אוכלין אפילו לכתחילה עכ"ל.

הרי לנו עוד עמוד נוסף מאחד מגדולי הפוסקים האחרונים דס"ל נמי לפסוק מעיקרא דדינא לא כהשו"ע אלא כאותם הראשונים המתירים אפילו בשלימה, ורק משום כבודם של שאר הראשונים והשו"ע מצריך רק איזה צירוף היתר קל לזה.

(יג) אמנם השלטי הגבורים שם כותב דנראה דעת הרמב"ם כדעת התוס' והרא"ש ואעפ"י שלא הזכיר דבר זה להדיא, דהרי ס"ל דיש בנין וסתירה בכלים כמ"ש בפ"י מהל" שבת גבי האי מאן דעביד חביתא והכי מוכח בפכ"ב מהל" שבת דס"ל כפי' התוספות והכי כתב סמ"ג כתוספות, א"כ ס"ל נמי דדוקא בכלי עשוי משברי כלים הוא דשרי לחתוך אותו אבל כשהוא שלם אסור בכל ענין עיין שם.

אבל כבר כתב להשיג על השלטי הגבורים בשיירי כנה"ג סי' שיי"ד הגב"י אות ב' וכותב: ולי קשה שיסתום הרמב"ם ז"ל דבריו במקומו העיקרי מפני מה שכתב במקום אחר ואין זה דרך הרמב"ם ז"ל, ועוד הרי"ף ז"ל שלא גלה דעתו דיש בנין וסתירה בכלים אדרבה כתב הר"ן ז"ל בפ' כירה שדעתו שאין בנין וסתירה בכלים למה לא ביאר במתניתין במאי איירי, ויותר נכון לומר דמחלקין כחילוק הר"ן ז"ל בין כלי גדול לכלי קטן ולא הוצרכו לפרשו דשמה מוכיח דסתם מגדל היא גדולה וחבית היא קטנה עכ"ל.

וכך תפסו בפשיטות בדעת הרמב"ם דמתיר אפילו בחבית שלימה המראה הפנים בירושלמי פ"ג דעירובין ה"ג, והצל"ח בביצה ד' ל"ג והראש יוסף והמרכבת המשנה בפ"א מה' שבת ה"ז, והמהר"ח בן עטר בס' ראשון לציון מובא בשמו בספר מחזיק ברכה או"ח סי' שיי"ד אות ה', וספר בן אורי בשבת שם ועוד, עיין בדבריהם. ועיי"ש במרכבת המשנה מ"ש לבאר דאליבא דרבנן ולמאי דקיי"ל בכל התורה כולה כר"ש דדשא"מ = דדבר שאינו מתכוין = מותר לא גזרינן שמא יתכוון. ויש סיוע מפורש לדבריו מדברי האור זרוע שהבאנו לעיל שכותב בהדיא נמי לבאר כן.

ועפ"ז שמצינו להרבה מהראשונים דסברי להתיר אפי' בשלימה, כותב הערוך השלחן בסי' שיי"ד סעי' ח' ז"ל: והנה שמעתי שיש נוהגים לשבר ראש הבקבוק שבו יין או שאר משקין אם אין יכולים לפתוח החותם, ולפי דעת הטור והש"ע אסור, אמנם לע"ד אין לגעור מפני שלדעת הרבה מרבתינו היתר גמור הוא כמ"ש (כוונתו למה שהביא מקודם לזה בסעי' ז' דברי רש"י הרמב"ם והר"ן והרע"ב דמתירים) ומצאתי שגם הרשב"א בשבת שם חולק על התוס' ומסיק דאפילו בחבית שלימה מותר לשבור ולפ"ז פשיטא שהעושים כן יש להם על מי לסמוך על חמשה אבות העולם וכן פסק אחד מגדולי האחרונים [הגר"א סק"ב] עכ"ל.

(יד) ועיין גם בשערי תשובה סק"א מה שמביא בשם המח"ב שכותב שהעידו לו שהגאון מוהר"ר אברהם יצחקי עשה מעשה והתיז ראש קנקן סתום וחתום בדבק בסכין ע"ש ובגוף דברי המחזיק ברכה במה שמביא מקודם לזה דברי המהר"י עייאש בספרו מטה יהודה על או"ח דהעלה בדעת מרן בסעי' ו' להתיר אפילו בחבית שלימה להתזיז ראשה ע"ש.

ובהסתמך על המובא בזה בספר מטה יהודה ומחזיק ברכה הנ"ל ראיתי בספר רוח חיים על או"ח להגר"ח פלאג'י ז"ל סי' שיי"ד אות ב' שהשיב להתיר לפתוח בשבת החביות קטנות של מתכות הנקראים טיניקי שמישימים בתוכו דגים מלוחים קטנים הנקראים בלעז סארדילאס /סרדינים/ והכסוי הוא דבוק באבר, בהיות ואם יסירו מע"ש = מערב שבת = מפיג טעמם ונפסדים ולכן יש להתיר בשבת להסיר הדבק ע"י סכין כיון דא"א לעשותו מע"ש. אלא ששוב מסתייג שם מההיתר קצת בהיות דכפי דברי המהרש"ל ז"ל אינו מותר כ"א משום האורחים, ומציין גם דברי השכנה"ג בזה עיין שם, ובקשר לדברי המהרש"ל עיין גם מ"ש בזה בא"ר סק"ז ע"ש [וכ"ז דלא כמו שראיתי בספר תהלה לדוד על או"ח שמבלי להביא מכלל החזיון הנ"ל המוזכר בפוסקים כותב לאסור פתיחת הסערדלעלין ע"ש].

אוסף לציון גם לדברי שו"ת הרדב"ז בלשונוות /בלשונוות/ הרמב"ם סי' ק"ל שנשאל אם מותר שבור את התיבה להוציא ממנה מה שהוא לצורך השבת כשנאבד המפתח, והשיב: זה הוי מלתא דפלוגתא ודעתי להקל כהיא דשובר אדם את החבית ליטול ממנה גרוגרות וכהיא דאמרינן בירושלמי אמתני' דבכל מערבין הדא דתימא במגדל של אבן אבל בשל עץ נעשה כשובר את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ומ"מ אם אפשר לפתוח המנעל אפי' ע"י טורח במחט של סקאין או בסכין וכיוצא בו ואם המנעול הוא של ברזל מוטב לשבור את התיבה מלשבור את המנעול ע"ש. הרי דגם דעת הרדב"ז להכריע להתיר לשבור את התיבה בא"א בענין אחר, והיינו אפי' בשלימה מדלא חילק ומדמסתייע גם מההיא דירושלמי במגדל של עץ, ופשוט.

(טו) ובזה מקום אתי להעיר על כותב התשובה הרב ואלנער שליט"א בזה שבסוף דברי תשובתו הפליט המצאת היתר לפתיחת הקופסאות בהיות דהוי מלאכה שא"צ = שאינה צריכה = לגופה דהא המלאכה היא שבירת הכלי והוא אינו צריך למלאכה זו רק כוונתו להוציא המאכל וכיון דהוי מקלקל וגם אינו מתכוין ואינה צריכה לגופה יש להתיר אף דהוי פסיק רישא, אבל דוחה זה מיד בכלאחר יד וכותב דז"א אלא דאף בכה"ג אין להתיר כי המ"ב שם בסי' שיי"ד לענין סכין שתחוב בחבית מע"ש אם יכול להוציאה בשבת, כתב שם בשם הט"ז דאין בידו להקל נגד דעת הש"ע והרמ"א רק לענין תחוב בחבית דכל איסורו רק דרבנן והוי כלאחר יד, ואף שם דוקא לצורך גדול עכ"ד.

ולדעתי דבר גדול דיבר בצידוד התירו זה ודחאו בקש באינו דומה, דשם המדובר לענין נקב בכותל מחובר אשר גם באינו מתכוין נראה מיהת כעושה נקב רגיל בכותל שחייב משום קודח, וכאן ניכר הבדל בין כשעושה בדרך תיקון לעושה בדרך מקלקל, וגם אפי' שם מתירים אפ"ה הרבה מהגדולים כיעו"ש.

וכבר יצאו הדברים מפי זקן הוא הגאון בעל ישועות יעקב ז"ל בסי' שי"ד סק"א שכותב שם בדרך זאת ליישב הא דלרבנן מותר אפי' בחבית שלימה כדמשמע בירושלמי, ומביא דברי רש"י בשבת ומסביר את דבריו דאע"ג דמקלקל פטור אבל אסור היכי דאיכא נמי דבר שאינו מתכוין מותר לכתחילה ואף היכא דאיכא פסיק רישא כיון דהוי תרתי מקלקל ואינו מתכוין, וזהו כוונת רש"י דלכן אין בזה שום איסור במקלקל כיון דאין כוונתו לשבור החבית רק לאכול הגרוגרות וממילא נעשה הקלקול ואין כאן עיקר מלאכה לא מצד הפעולה ולא מצד הפועל דהפעולה מצד עצמה הוא מקלקלה והאדם אינו מחשב אותה כיון שאינו מתכוין לעשותה, ע"ש מה שמאריך בזה ומחלק בין נטילת העירוב לנטילת הגרוגרת עיין שם וכן מ"ש בזה גם בסק"ה שם. עיין שם. הרי דס"ל להישועות יעקב דמכח האי טעמא דהוי מקלקל וגם אינו מתכוין יש שפיר להתיר שבירת החבית אף על גב דהוי פסיק רישא.

ובכלל עיין גם במגיד משנה בפ"ב מה' שבת ה"ב שכותב לבאר בדעת הרמב"ם דבכל שאינו מתכוין אין ראוי לומר בו פסיק רישיה ולא ימות הוא וליחייב, מפני דכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל וכו' שכל שהוא מפני תיקון כלי מי שאינו מתקנו פטור ואפילו לר"י המחייב בדבר שאין מתכוין ע"ש. וכן עיין בשלטי הגבורים בשבת שם, והדברים ארוכים.

(טז) לפי כל האמור בבירורי השיטות ובמיצוי הדברים נלפענ"ד לענין שאילתא דנן, דאם באפשרי לפתוח הקופסא מע"ש ובמזיד לא פתח וכן כל שאין בכך צורך שבת כגון שיש לו גם מאכלים אחרים לאכול, ואין גם צורך אחרים, בכל כה"ג אין לזוז מפשטן של פסק השו"ע ואין להתיר הפתיחה בשום גוונא אפילו בדרך של שבירה, אבל כל שלא פשע בזה באי הפתיחה מע"ש וכעת יש צורך שבת לפתוח עברו או עבור אורחים שפיר יש לפנינו כר נרחב של גדולי פוסקים ראשונים ואחרונים שבאפשרי לסמוך עליהם בשופי להתיר פתיחת הקופסאות בדרך של שבירה באופן שלא יועילו לשמש בתורת כלי, והנלע"ד כתבתי. ואסיים בברכת חג כשר שמח ובמהרה נזכה לבנין אריאל ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים. בברכה ובהוקרה דו"ש"ת באה"ר ונאמנה אליעזר יהודה וולדינברג.